

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

Institut mezioborových studií Brno

Vyšetřování kriminality dětí a mládeže

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. František Šnitr

Vypracoval:

Miroslav Mazánek

Brno 2006

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Vyšetřování kriminality dětí a mládeže“ zpracoval samostatně a použil jsem jen literaturu uvedenou v seznamu literatury, který je v práci uveden.

.....
Miroslav Mazánek

Poděkování

Děkuji panu mgr. Františku Šnitrovi za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěl poděkovat své manželce Šárce za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce, a které si nesmírně vážím.

Brno, 28. března 2006

Miroslav Mazánek

Obsah

	Úvod	5
1	Definice, vymezení pojmů	7
2	Kriminalita a její příčiny	11
2.1	Pachatelé z řad dětí a mládeže	14
2.2	Charakteristika trestné činnosti	14
2.3	Rozsah trestné činnosti dětí a mládeže	16
2.4	Specifika trestné činnosti dětí a mládeže	19
	Dílčí závěr	21
3	Vyšetřování	22
3.1	Vyšetřovací úkony	22
3.1.1	Počáteční vyšetřovací úkony	24
3.1.2	Úkony s mladistvým a osobou mladší 15 let	24
3.1.3	Výslech – nejdůležitější prvek vyšetřování	25
3.1.4	Vybrané - zvláštní vyšetřovací úkony	28
3.2	Vyšetřování ve věcech osob mladších 15 let - závěry	30
	Dílčí závěr	31
4	Orgány činné ve vyšetřování	32
4.1	Policie ČR, státní zastupitelství, soudy	32
4.2	Spolupráce při vyšetřování s dalšími subjekty	33
4.2.1	Školy a školská zařízení při vyšetřování	33
4.2.1.1	Škola a rodina	34
4.2.1.2	Škola a policie	35
4.2.2	Orgán sociálně právní ochrany dětí, Probační a mediační služba	37
	Dílčí závěr	39
5	Vlivy vyšetřování	40
5.1	Viktimologie	40
5.2	Viktimizace	41
	Dílčí závěr	42
	Závěr	43
	Resumé	45
	Anotace	45
	Literatura	47
	Přílohy	48

ÚVOD

Česká republika je státem právním, jehož hlavním úkolem, jakožto nejvyšší formy organizace společnosti vázané právem, je uskutečňovat obecné dobro. Právo, jako soustava typických měřítek ve formě obecně závazných norem stanovených a sankcionovaných státem, zde pak přispívá k zajištění přehlednosti a konkrétnosti práv a povinností jednotlivých občanů, organizací, ale i státu samotného.

Proto musela být společností stanovena určitá společná pravidla chování, určité normy a zákony. Rozhodující vliv na chování a jednání dětí a mládeže a formování jejich osobnosti má ve společnosti rodina, přátelé a známí, kamarádi, party, škola, tedy prostředí, ve kterém mladý člověk vyrůstá. Nežijeme však v Utopii, kde by vše fungovalo naprosto přesně, kde by měl každý rád nejen sebe ale i ostatní, plně by si vážil práv druhých a přál jim jejich hmotné i nehmotné statky, bez sebemenšího náznaku závisti. V zákonech upraveným postupem pak musely být ustanoveny příslušné orgány, které se společnými silami snaží lidem jejich práva zajistit. Stěžejními normami právního pořádku České republiky, ve kterých jsou tato práva uvedena jsou Ústava ČR a Listina základních práv a svobod. Postup orgánů státu je pak při jejich ochraně vázán ustanoveními různých „specializovaných“ zákonů, jmenujme například trestní zákon a trestní řád, zákon o přestupcích, zákon o rodině, zákon o sociálně právní ochraně dětí.

Jedním z takových postupů je i vyšetřování stoupajícího počtu protiprávních jednání páchaných dětmi a mládeží. Účelem vyšetřování pak podle těchto norem je „učinit vše“, aby trestné činy byly náležitě zjištěny a jejich pachatelé podle zákona spravedlivě potrestáni.

Ačkoliv je obecně v této oblasti věnována mládeži zvýšená pozornost, s ohledem na prioritu výchovného působení před represivním postupem, musí nutně existovat další dělení vyšetřování, ještě více zohledňující skutečnost, že je úkon prováděn s osobou mladší 15 let.

Zvláštnosti úkonů s těmito osobami jsou dány především jejich nevyzrálou osobností.

Své postavení při vyšetřování mají také školy. Přestože hlavním posláním škol a školských zařízení je vzdělávání a účast na výchově dětí a mládeže, nelze se při tomto náročném procesu vyhnout situacím, kdy se učitelé setkávají s projevy a následky dětské kriminality. Je důležité nezavírat před těmito jevy oči, ale plně se podílet na zjištění skutečného stavu věci. Je třeba pomoci při řešení vzniklých problémů i přesto, jak obtížný je to úkol. Dnes není výjimkou, že spáchané bezpráví odhalí učitel. Jeho odbornost a profesionalita je pak předpokladem ke zdárnému zvládnutí nastalé situace.

Jako další, koho nelze v procesu vyšetřování opomenout, je orgán sociální prevence a péče o dítě. Jeho účast by se měla prolínat s prací učitelů, a pokračovat tam, kde působení učitelů s ohledem na zvláštnost dnešní doby již nemůže plně působit. Jde o práci s celou rodinou, která je jedním z nejdůležitějších faktorů majících vliv na vznik a rozvoj dětské kriminality.

V této práci bych se chtěl zaměřit na specifika trestního řízení, přesněji na úseku vyšetřování kriminality dětí a mládeže, a na zvláštnosti provádění některých procesních úkonů. Také se hodlám zamyslet nad skutečností, jak je zohledňována možnost spolupráce s rodinami a příslušnými orgány a institucemi, zajišťujícími výchovu a vzdělávání dětí a mládeže.

Cílem této práce je shrnout a alespoň částečně popsat současný stav a postupy v oblasti vyšetřování kriminality dětí a mládeže. Tato práce si však neklade za cíl sloužit jako návrh organizačních opatření, které by řešily například stresogenní faktory osob zúčastněných na průběhu vyšetřování, ale ani zde nebudu uvádět konkrétní návody správného postupu při provádění těchto úkonů.

1 DEFINICE, VYMEZENÍ POJMŮ

Hned v úvodu této bakalářské práce považuji za důležité vymezit a definovat základní pojmy, které jsou v dalším textu užívány. Jde například o pojmy jako: děti, mládež, zletilost ...

delikt

jde o projev vůle, kterým je porušena nebo není dodržena právní povinnost, obecně se dělí na soukromoprávní a veřejnoprávní, patří sem trestné činy, správní a disciplinární delikty .

děti

dítětem se podle Úmluvy o právech dítěte z roku 1989 rozumí osoba mladší osmnácti let, pokud nedosáhla zletilosti dříve (uzavření manželství v 16-ti letech) a tento pojem je také užit pro potřeby zákona č. 359 ze dne 9. prosince 1999 o sociálně-právní ochraně dětí. Toto pojetí koresponduje s trestním zákonem při označení objektu v § 216 a § 216a při splnění určitých podmínek také v § 212. Samotný trestní řád ve svých ustanoveních s takovým pojmem nepracuje. Podle zvláštního zákona upravujícího soudnictví ve věcech mládeže (§2 zákon č. 218/2003 Sb.), se dítětem mladším patnácti let rozumí ten, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovršil patnáctý rok věku. V zákoně o rodině č. 94/1963 Sb. je uvedeno, že za děti jsou považovány osoby mladší patnácti let.

kriminalita

nebo také zločinnost je společenský jev, kterým se rozumí souhrn trestné činnosti v určité oblasti za určité období

mládež

pojem mládež je obecně spojován s různými věkovými kategoriemi v závislosti na předmětu jednotlivých vědních oborů. Mnohdy zahrnuje osoby i ve věku do 26 let. Pro tuto práci však budeme mládeží označovat osoby mladší 18 let.

mladistvý

pro účely trestního práva se mladistvým rozumí ten, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok svého věku (§ 2 zákona č. 218/2003 Sb.). Na toto ustanovení se odvolává také § 74 trestního zákona a této věkové kategorii je věnována v trestním právu zvláštní pozornost. Osoba mladistvá je pak za své protiprávní jednání trestně odpovědná, jestliže se takového jednání dopustila v den následující po dni svých patnáctých narozenin. V den po osmnáctých narozeninách se na „pachatele“ vztahuje již odpovědnost plná neboli obecná. Jako polehčující okolnost je v trestním zákoně užit ještě termín „ve věku blízkém věku mladistvých“

nezletilý

osobou nezletilou je obecně označována osoba mladší 15 let, v trestním právu je tento pojem spojován s trestní odpovědností, jak je uvedeno v § 11 trestního zákona, „věk“, a v § 11 odstavec 1 písm. d) trestního řádu „Nepřípustnost trestního stíhání“ ... *„Trestní stíhání nelze zahájit, a bylo-li již zahájeno, nelze v něm pokračovat a musí být zastaveno... jde-li o osobu, která pro nedostatek věku není trestně odpovědná...“*

pachatel

podle § 9 trestního zákona č. 140/1961 Sb. je pachatelem trestného činu ten, kdo trestný čin spáchal sám, druhý odstavec § 9 pak počítá také se skutečností, že trestný čin je spáchán společným jednáním dvou nebo více osob, jejich odpovědnost je však stejná, jako by trestný čin každá z nich spáchala sama, § 10 trestního zákona dále rozlišuje ještě formy účastenství – organizátor, návodce a pomocník

provinění

podle § 6 zákona č. 218/2003 Sb. je „Proviněním“ nazýván trestný čin spáchaný mladistvým; proviněním není čin, jehož znaky jsou uvedeny v trestním zákoně, jestliže je spáchán mladistvým a stupeň jeho nebezpečnosti pro společnost je malý (pro ilustraci odpovídá způsobené škodě v částce do Kč 25.000,-)

přestupek

pojem přestupku je uveden v § 2 zákona o přestupcích č. 200/1990 Sb. „Přestupkem je zaviněné jednání, které porušuje nebo ohrožuje zájem společnosti a je za přestupek výslovně označeno v zákoně o přestupcích nebo jiném zákoně...“; Přestupek spadá do oblasti veřejnoprávních – správních deliktů; Zavinění u přestupků obecně postačí z nedbalosti, nestanoví-li zákon výslovně jinak (§ 50 zákona o přestupcích č. 200/1990 Sb. - přestupky proti majetku).

trestný čin

pojem trestného činu je uveden v § 3 trestního zákona, přičemž v 1 odstavci je určeno, kdy se o trestný čin jedná. „Trestným činem je pro společnost nebezpečný čin, jehož znaky jsou uvedeny v tomto zákoně“. Naopak ve druhém odstavci je uvedeno, kdy o trestný čin nepůjde „Čin, jehož stupeň nebezpečnosti pro společnost je nepatrný,

není trestným činem, i když jinak vykazuje znaky trestného činu.“

3. a 4. odstavec pak uvádí další podmínky trestnosti; Zavinění je u trestných činů obecně požadováno úmyslné, pokud zákon přímo nestanoví jinak (např. § 223 trestního zákona: „Kdo jinému z nedbalosti ublíží na zdraví tím,...“)

zákonný zástupce

obecná úprava je zakotvena v občanském zákoníku a zákoně o rodině, kde je uvedeno pod písmeny a) až d), kdo je za zákonného zástupce považován v případě, že fyzické osoby nejsou k právním úkonům způsobilé. Z tohoto také vychází výklad ustanovení § 34 trestního řádu. Zákonný zástupce je tedy rodič, a to kterýkoliv z nich, osvojitel, opatrovník.

zletilost

tento pojem obecně označuje způsobilost fyzické osoby k právním úkonům, občan zletilosti nabývá až dosažením 18 let věku, výjimečně dříve (viz. zákon o rodině č. 94/1963 Sb.)

Toto vymezení by mělo usnadnit základní orientaci v tématu práce. Nejde o výklad pojmů zavazující a konečný, nýbrž o základní vymezení, které se z velké části opírá o znění přímo zakotvená v právních normách českého právního řádu.

2 KRIMINALITA A JEJÍ PŘÍČINY

Kriminalita se vyskytuje v každé době a každé společnosti a nejspíše to tak ještě velmi dlouho zůstane. A protože člověk je tvor společenský a ve společnosti žije, je tedy nevyhnutelné to, že každého z nás se kriminalita dotýká. Děje se tak i proti naší vůli. Dnes není prakticky možné, aby se člověk s kriminalitou nesetkal. Jedni jsou pachatelé, druzí oběti nebo svědci a poslední skupinou jsou lidé, kteří se s kriminalitou setkali pouze zprostředkovaně, v tisku či televizi nebo ve svém okolí znají někoho z předchozích skupin.

Mezi nejsledovanější rubriky denního tisku patří dozajista černé kroniky. Také denní televizní zpravodajství diváky zahlcuje množstvím „senzačních“ zpráv, a tak jsou kriminální delikty téměř vždy na denním pořádku. A samozřejmě platí čím zvrhlejší a morbidnější zločin byl spáchán, tím více lidí by se o něm mělo dozvědět. A co je ještě horší, o pachatelích těchto hrůzných činů se v médiích mnohdy hovoří se stejným nadšením jako by šlo o hrdiny. Namísto odsouzení si toto kriminální jednání vysloužilo obdiv. Další stinnou stránkou je skutečnost, že vybrané případy jsou cíleně novináři zveličovány a zkreslovány, což způsobí, že pachatelé své jednání nevnímají jako ojedinělý protispoločenský čin. Na druhé straně, potenciální oběť, běžný občan, pak nabývá dojmu, že je zločinem přímo obklopen.

Strach, který může mít za normálních okolností kladný dopad na jednotlivce, který se přirozeně bojí o svůj život, zdraví a majetek, tak přerůstá do strachu panického a do neustálého očekávání, že se každou chvíli musí stát něco strašného. V roce 1993 byla vydána kniha PhDr. Jiřího Němce *„Psychopatie a kriminalita“*. V její předmluvě od JUDr. PhDr. Otakara Osmančíka, CSc., hodnotící nárůst protispoločenských jevů, se můžeme dočíst, že *„Kriminalita v naší zemi rok od roku stoupá. V postavení skutečných obětí různých trestných činů se ocitají statisíce našich spoluobčanů, potencionálními oběťmi jsme my všichni. Není divu, že mezi lidmi se šíří strach z kriminality, že narůstají pocity ohrožení, vytrácí se potřebné vědomí bezpečí.“*

Tím samozřejmě nechci tvrdit, že se veřejnost nesmí nic dozvědět. Je však důležité, aby takové informace byly včasné a přesné.

Podíváme-li se na problematiku trochu jinak, bývá kriminalitou označován určitý souhrn výskytu trestné činnosti nebo jiného kriminálního chování spáchaného ve společnosti za určitou časovou jednotku. Trestnou činnost můžeme dělit do kategorií například podle závažnosti trestného činu, věku pachatele, společenské nebezpečnosti a podobně (18,22). Bezesporu jde o jev ve společnosti nežádoucí a velmi závažný, při kterém jsou ohrožovány nebo porušovány zájmy, chráněné zákony. Stoupající počty trestných činů páchaných dětmi a mládeží jsou alarmující. Důsledkem tohoto jednání je v lepším případě materiální škoda, určitá finanční újma, v horším případě může být zasažen život a zdraví občanů.

Obecně lze mít za to, že kriminalita ve společnosti je ovlivňována mnoha faktory. Mezi hlavní patří takové, které formují osobnost člověka, které bezprostředně ovlivňují chování a jednání jedince od útlého dětství. Mají vliv na utváření žebříčku hodnot, smysl pro odpovědnost, na emoční vývoj apod. Dalším důležitým faktorem je motivace ke spáchání trestné činnosti. Zde hraje roli nejen psychický vývoj, ale také prostředí ve kterém jedinec vyrůstá a jaké v něm zaujímá postavení. Obzvláště důležité jsou pak tyto vlivy při vzniku kriminality páchané mládeží.

V roce 2005 se kriminalisté zabývali více jak deseti tisíci trestnými činy spáchaných dětmi a mladistvými. Mnohdy přitom šlo o závažné delikty. Vycházíme-li ze statistik pro rok 2005, zjistíme, že se při nich mladí lidé nejvíce specializovali na kapesní krádeže, dále na krádeže věcí z motorových vozidel, bytů, garáží a sklepů. Nezletilá osoba, tedy osoba do patnácti let věku, není ještě trestně odpovědná, čehož si jsou vědomi také někteří dospělí jedinci s nekalými úmysly a často nezletilého zneužijí například ke krádeži. Tento problém je pro kriminalisty obzvláště složitý, především z důvodu řádného objasnění podobných případů.

Stejně jako všechno ostatní, vyvíjí se také kriminalita dětí a mládeže a její vyšetřování. O dětské kriminalitě se dlouhá léta

prakticky nemluvílo, přestože již na konci 80. let byl podíl kriminality mládeže na celkové kriminalitě poměrně vysoký. Totéž platilo i o brutalitě dětí, která se vyskytovala v různé formě a intenzitě a v posledních letech nejčastěji jako šikana mezi dětmi. Použití zbraní různého druhu dětmi bylo pouze ojedinělé a záleželo na okolnostech každého jednotlivého případu. To, že se o kriminalitě dětí a mládeže příliš nehovořilo nebylo správné, avšak ani dnes není vše v pořádku. Mnoho deliktů dětí je medializováno jako „divácká senzace“, bez ohledu na možné důsledky a neblahé dopady na další vývoj dětských osobností.

Při předcházení kriminalitě se za účasti policejních specialistů pořádají besedy a organizují se různé soutěže pro děti a mládež základních a středních škol, zaměřené na zvyšování právního vědomí. Přitom je kladen velký důraz na zkvalitnění spolupráce specialistů Policie ČR, pracujících na úseku mládeže, s dalšími orgány veřejné správy. V rámci Policie ČR byly vyvíjeny snahy k personálnímu posílení a zvyšování odbornosti. Zavádějí se nové preventivní prvky, v rámci kterých vznikly například tzv. Preventivně informační skupiny P ČR.

Přístup k péči o delikventní mládež vyvrcholil v jednání na mezinárodní úrovni, ze kterého vzešel například "Návrh systémového přístupu k péči o dětské a mladistvé delikventy", který byl schválen usnesením Vlády ČR č. 1032 ze dne 6. října 1999. Zde jen na okraj můžeme zmínit například vznik projektu „Centrum včasné intervence v Ostravě“. S cílem vytvoření podmínek pro sociálně nápravnou intervenci v případech delikventního jednání dětí a mládeže vzájemně spolupracují orgány sociálně právní ochrany dětí, Policie ČR, Probační a mediační služby, samosprávné instituce, školská zařízení, ale i nestátní neziskové organizace. Je obecnou pravdou, že právě zdravá výchova dětí v rodině a ve škole je nejúčinnější a nejlevnější prevencí.

2.1 Pachatelé z řad dětí a mládeže

Základním kritériem pro hodnocení kriminality mládeže je věk. Specifikem deliktů mládeže je způsob spáchání a objekt napadení. Kriminalita mládeže postrádá využití osobních životních zkušeností a proto děti často jednají podle špatných vzorů. Napodobují například to, co viděli u svých oblíbených filmových „akčních“ hrdinů. V mnohých situacích pachatelé z řad mládeže jednají chybně, protože dosud nejsou schopni včas a správně reagovat, jsou „omezováni“ nezvládnutím potřebných dovedností a návyků. Pro svoji náchylnost nekriticky přijímat negativní názory také snadno podléhají špatným vlivům starších osob a vůdců různých part, přičemž také v prezentaci svého postoje je mládež podporována anonymitou party.

2.2 Charakteristika trestné činnosti

Způsob páchaní trestných činů mladistvých a dětských pachatelů, jak už jsme zmínili, je věkem výrazně determinován. Projevují se zde určité zvláštnosti mezi dospělými a mladistvými pachateli a patří k nim zejména:

- determinace jiným hodnotovým systémem při výběru předmětu útoku
- častější páchaní trestné činnosti se spolupachateli či ve skupinách, přičemž organizovanost činnosti je na různé úrovni
- nedokonalost přípravy mladistvých pachatelů ke spáchání trestné činnosti. Obvykle chybí plánování, objekt napadení bývá vybírán spíše náhodně, nedochází k jeho vytipování. S tím souvisí také často nedokonalá příprava vhodných nástrojů a pomůcek
- mladistvými bývá často podceňována možnost výskytu překážek, následkem toho se pak v chování mladistvých pachatelů projevuje neúměrná tvrdost, výsledkem čehož je například nepřiměřená devastace okolí, včetně nepřiměřeného útoku na zdraví a život poškozených osob

- předmětem zájmu mladistvých pachatelů je v mnoha případech taková věc, která se jim líbí, kterou chtějí mít s ohledem na jejich věk, a cenné předměty tak mnohdy zůstanou bez povšimnutí. Věci, které takto získají si pak krátce po činu rozdělují.
- podceňují tzv. „zahlazování stop“, utajení činu. Mnohdy se svým činem přímo chlubí, aby získali lepší – pevnější postavení mezi svými vrstevníky, případně před svým dospělým vzorem.
- v jednání mladistvých pachatelů se více projevuje vliv emocí než rozumu, což způsobuje jistou živelnost páchání trestné činnosti s přihlédnutím na konkrétní situaci, místo a čas.

Při hodnocení faktorů ovlivňujících právě kriminalitu mládeže je samozřejmě rozhodující vliv rodinné výchovy. Negativně může působit například rozpad rodiny, různé patologické závislosti rodičů, nezájem o volnočasové aktivity dítěte, lhostejnost k problémům dítěte nebo naopak přílišná tvrdost při výchově. Jako nedílnou součást výchovy dítěte musíme spatřovat také působení školy na vytváření základních materiálních a citových hodnot. Jako faktory zvyšující riziko následné kriminality mládeže můžeme uvést například nepravidelnou školní docházku, špatný prospěch, špatnou spolupráci rodičů se školou a nedostatečnou kontrolní a pedagogickou činnost školy. Řada mladých delikventů má neukončené základní vzdělání a je u nich zjišťována podprůměrná inteligence.

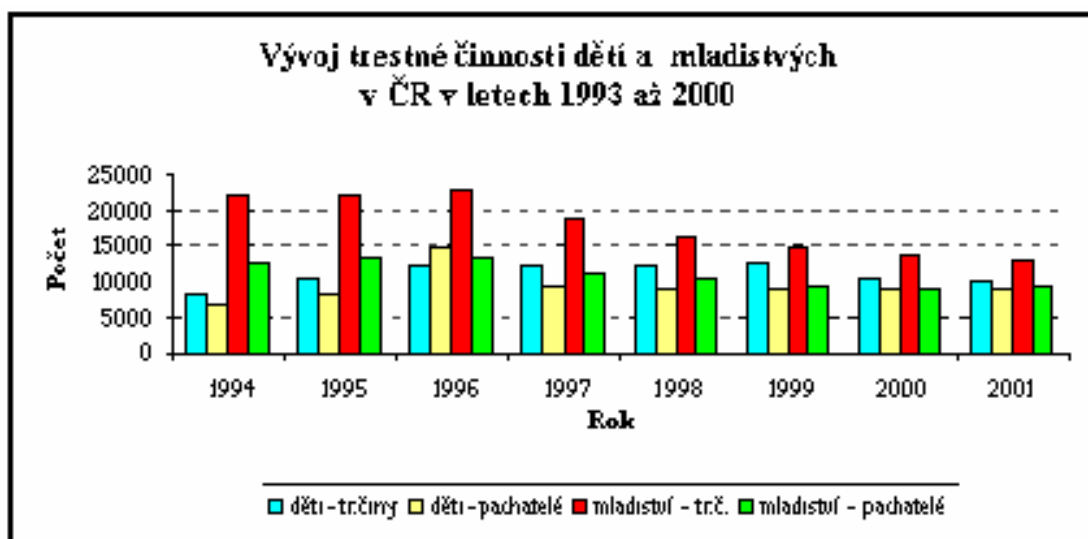
Lze říci, že základní příčinou kriminality mládeže jsou nepříznivé podmínky pro formování osobnosti. Člověk se rodí do prostředí určité rodiny a ta jako součást určité společnosti a kultury zprostředkovává vlivy kultury a společnosti na jedince.

Později k tomu přistupují vlivy vrstevníků, školy, školní třídy, masových sdělovacích prostředků, sociálních skupin, jichž je člověk členem a vlivy podmínek jeho života ve společnosti. Jedná se o celou strukturu propojených determinant. (20,28).

2.3 Rozsah trestné činnosti dětí a mládeže

Kriminalita podle prezentovaných zpráv v posledních letech stále narůstá. Ačkoliv závěry četných statistik uvádějí, že podíl dětí a mládeže na trestné činnosti klesá, jde mnohdy o rozporný názor, který je závislý na osobě hodnotitele. Vývoj počtu trestných činů spáchaných dětmi a mladistvými v ČR je naznačen v tabulce č. 1.

Tabulka č. 1 - Kriminalita mládeže

Tento jev je přičítán legislativním změnám, které mají za důsledek jiné posuzování deliktů, kterých se děti a mládež dopouštějí. Je zdůrazňována skutečnost, že byla nově stanovena výše škody pro určení, zda jde o trestný čin, jako jedno z hledisek pro stanovení nebezpečnosti činu pro společnost. U většiny trestných činů je požadováno, aby stupeň nebezpečnosti činu pro společnost byl vyšší než nepatrný, což v řeči čísel představuje způsobení škody nejméně v částce Kč 5.000,-, jak je uvedeno v ustanovení § 89 odstavec 11 trestního zákona. Tato skutečnost má pak vliv na posuzování protiprávního jednání mladistvých prvopachatelů, na které se z tohoto

důvodu nevztahuje například ustanovení § 247 odstavce 1 písmene e) trestního zákona, podle kterého je zohledňován faktor „recidivy“.

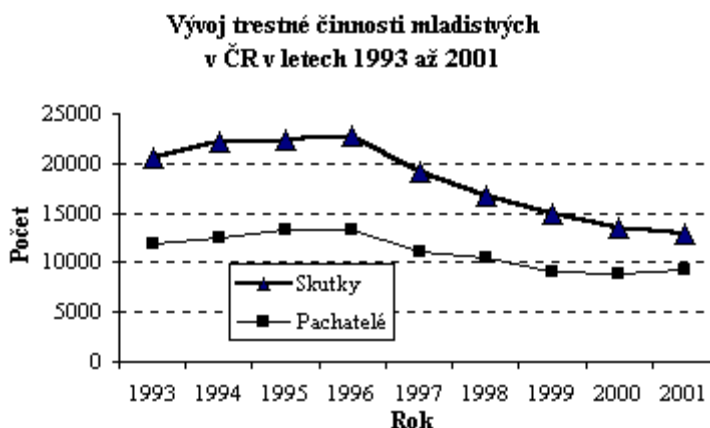
Objevují se také hlasy, že orgány činné v trestním řízení na vyšetřování trestných činů spáchaných dětmi rezignují z důvodu tzv. nepřípustnosti trestního stíhání osob mladších 15 let věku (§ 11 trestního zákona a § 11 odstavec 1 písmeno d). Přes všechny podobné závěry můžeme konstatovat, že stále větší počet trestných činů zůstává neobjasněn, stále více pachatelů neobjasněných trestných činů zůstává nepotrestáno a trestná činnost tak zůstává značně lukrativním zdrojem zisků s nepříliš velkým rizikem dopadení. Trest za spáchaný zločin tak postupně přestává být skutečnou hrozbou pro zločince a postrádá i prvky generální prevence pro mladé potenciální pachatele.

Mládež v podstatě páchá všechny druhy trestných činů, které jsou uvedeny v trestním zákoně, vyjma těch, které vyžadují speciální postavení pachatele, kterého dítě pro svůj věk a sociální postavení nemůže dosáhnout. S rostoucím věkem však mládež páchá trestnou činnost propracovaněji, nedochází už jen k náhodnému tipování, ale projevuje se určité plánování a přechod od individuálního jednání ke skupinovému páchané trestné činnosti.

Graf č. 1 - Trestná činnost mladistvých (věk 15 až 18 let)

Trestná činnost mladistvých v
roce 2001

Zjištěno: 12 913
T.j. % z objas. celkem: 7,7

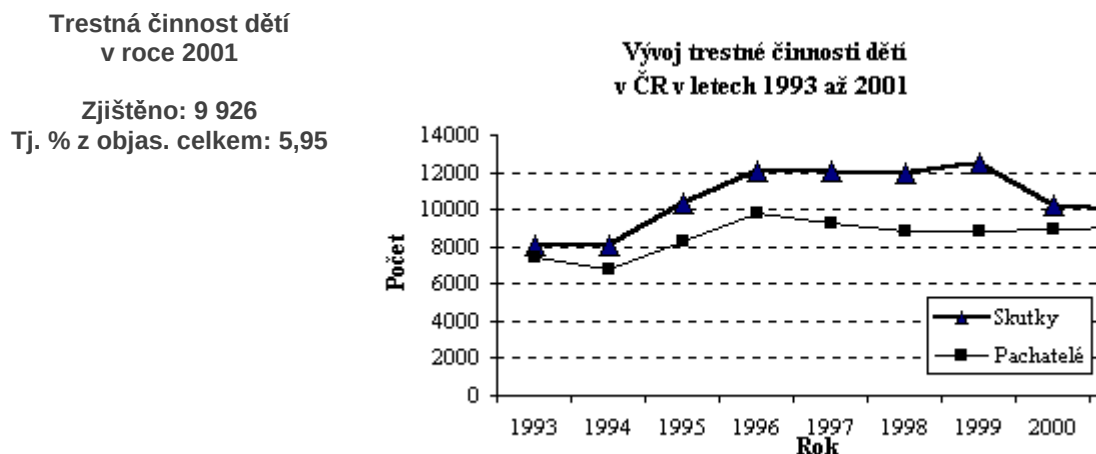

Pro zhodnocení výskytu trestné činnosti mladistvých pachatelů má význam i zkoumání struktury porušování jiných společenských vztahů, majících menší společenskou nebezpečnost, protože z nich často vychází budoucí trestná činnost těchto osob.

Porovnáme-li konkrétní údaje o počtech trestně stíhaných, obžalovaných a odsouzených osob v posledních letech, zveřejňované ve Statistické ročence kriminality, ukazuje se, že nelze ani zcela jednoznačně tvrdit, že kriminalita v České republice každým rokem stoupá.

Statistickou ročenku kriminality zpracovává každoročně dle statistik státních zastupitelství a soudů Ministerstvo spravedlnosti České republiky a již na základě grafického znázornění vybraných ukazatelů kriminality je patrné, že počet trestných činů není tak vysoký, jak je prezentován naší veřejnosti (*viz.graf č.1, 2*).

Graf č. 2 - Trestná činnost dětí (věk do 15 let)

2.4 Specifika trestné činnosti dětí a mládeže

Největší zastoupení, hovoří se až o 70%, má u mládeže majetková trestná činnost. Ta je totiž pro pachatele, a to jak pro nezletilce, tak i pro mladistvé, nejdostupnější a nese nejmenší riziko odhalení. Touto trestnou činností je myšlena trestná činnost pouliční, která je nejběžnější a týká se především vloupání do motorových vozidel. Osoby věkově starší také někdy využívají rafinovanější způsoby. Vytipují si nezletilce, se kterým se skamarádí a posléze ho zapojí do svých nekalých aktivit. V takové situaci je mladistvý jakýmsi učitelem nezletilého.

Mladistvý například vytipuje určitá vozidla, popřípadě zajistí jejich otevření. Jeho mladší společník je pak podle dohody vykrádá. Věci po krádeži prodají a o výdělek se rozdělí, avšak nikoli rovným dílem. Nejčastějším důvodem páčání této trestné činnosti je opatřit si peníze pro své záliby, do kterých lze zahrnout vedle počítačových her a alkoholu také např. drogy.

Tato trestná činnost je díky věku a dalším kriminogenním faktorům strukturálně odlišná od trestné činnosti dospělých. Je zde patrný jiný předmět zájmu, je častější náhodné vybírání objektu, horší stupeň organizovanosti a příprava činu ve skupinách. Je páčána spíše jednotlivci a to bez ohledu na jejich sociální postavení, tedy i když po materiální stránce zrovna nestrádají. Dále po vloupání do vozidel převažují prosté krádeže věcí mezi vrstevníky, krádeže peněz a zařízení bytů rodičů, atp. (*viz. přílohy č. 2, 3*).

Další oblast, které se významně dotýká kriminalita mládeže jsou násilné trestné činy. Ty jsou mnohdy následkem improvizace nezkušených dětských pachatelů, kteří se mnohdy dopustí mnohem závažnějšího trestného činu, než původně zamýšleli. Příkladem je zde užití fyzického násilí proti osobě, jejíž věci se chtějí zmocnit. Podle § 234 trestního zákona může být v takovém jednání spatřena skutková podstata trestného činu loupeže. Jde o jednání, kterého se stále více dopouštějí děti mladší 15 let. Samozřejmě sem patří také rvačky a ublížení na zdraví, znásilnění a útok na veřejného činitele. Mnohdy

také dochází k páchání rasově motivovaných trestných činů, které nemají s majetkovou stránkou nic společného.

Jak už bylo popsáno v předchozích oddílech, trestná činnost mládeže je odlišná od trestné činnosti dospělých především v předmětu zájmu, způsobu provedení, intenzitě porušení nebo poškození chráněného zájmu a to vše s ohledem na psychický vývoj osobnosti, fyzickou zralost a motivaci mladého pachatele.

Zde bychom si mohli položit otázku, z jakých rodin mládež páchající trestnou činností vlastně pochází? Často se jedná o rodiny narušené, kde rodiče v nadměrné míře užívají alkohol nebo jsou drogově závislí, popřípadě už byli trestáni. Ti pak své ratolesti posílají, aby jim svojí trestnou činností získávaly peníze na alkohol a drogy. Někdy tak děti zajišťují i zdroj peněz do rodinného rozpočtu. V posledních letech však rodiče nemusí své děti ani navádět, pocházejí třeba z poměrně dobře situovaných rodin. Co je tedy vede k tomu, aby páchaly trestnou činností?

Je to poměrně jednoduché. Ne každé dítě rodiče přihlásí do nějakého zájmového kroužku, a tak děti vlastně nemají jak vyplnit volný čas a snaží se krátit dlouhou chvíli jiným způsobem. Proto se shromažďují do nejrůznějších skupin, tvoří party a buď od svých vrstevníků, nebo i od dětí starších, se často naučí to, co ještě neumějí. Volný čas si pak snaží zpestřit různou nevhodnou činností. Do part se dostanou jak děti z řádných rodin, kde rodiče zastávají významné funkce ve firmách či státních institucích, tak i děti z rodin neúplných, nebo zcela nefunkčních.

Děti začínají tím, že chodí za školu, jejich výkon ve škole se začíná snižovat a rodiče tápou. Nechápou, proč tomu tak je. Obzvláště, když se dítěti snaží dát vše. Je tedy zřejmé, že škola by měla napomáhat rodičům a dávat jim signály od prvopočátku jakéhokoliv problému, který dítě má. Při výskytu problémů se do jejich řešení zapojují i kurátoři mládeže, kteří jsou na každém obvodním úřadě a mají ze zákona možnost spolupracovat s policií na vyšetřování trestné činnosti mládeže. Oni jsou zde těmi, kteří mají mít nezbytný přehled a zároveň všechny potřebné

informace od ředitelů škol o záškoláctví dětí. Mnohdy již dokonce znají osobně dětské party a jejich rodiny.

Dílčí závěr

Pokusil jsem se stručně charakterizovat, co to vlastně kriminalita je a současně ve stručnosti poukázat na specifickou pachatelů z řad dětí a mládeže a na rozsah trestné činnosti, kterou tito dětské pachatelé páchají.

Při hodnocení kritérií trestné činnosti nelze přehlédnout věk a fyzickou zralost dětského pachatele. To jsou hlavní příčiny toho, že při páchaní trestné činnosti se dětský pachatel zaměřuje na osoby, jejichž fyzické, psychické či věkové determinanty jsou zárukou, že případný odpor, obrana „oběti“, bude snáze překonatelný. Proto se velmi často objektem zájmu mladých pachatelů stávají nejen staří lidé, ale i děti nebo dokonce osoby s viditelnou duševní či tělesnou vadou.

3 VYŠETŘOVÁNÍ

Podle § 161 trestního řádu se vyšetřováním označuje úsek trestního stíhání před podáním obžaloby, postoupením věci jinému orgánu nebo zastavením trestního stíhání, včetně schválení narovnání a podmíněčného zastavení trestního stíhání před podáním obžaloby. Vyšetřování je formou přípravného řízení a jeho smyslem je opatřit podklady pro rozhodnutí, zda má být podána obžaloba nebo zda má být od dalšího trestního stíhání upuštěno.

Vyšetřování je upraveno zákonem č. 141/1961 Sb. - trestní řád, ve znění pozdějších doplňků a novel. Ve vyšetřování jde o to, aby trestné činy byly náležitě zjištěny a jejich pachatelé podle zákona spravedlivě potrestáni. S ohledem na pozornost, která je společností věnována vývoji „zdravé“ mládeže, je také mládeži při vyšetřování trestné činnosti věnována speciální pozornost. Trestní řád v § 291 odkazuje na postup podle zvláštního zákona, kterým je zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy, o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže).

3.1 Vyšetřovací úkony

Vyšetřovacími úkony se rozumí taková činnost policejního orgánu, jejíž pomocí si opatřuje potřebné podklady, nezbytná vysvětlení a zajišťuje stopy trestného činu, které pomohou k objasnění a prověření skutečností nasvědčujícím tomu, že byl trestný čin spáchán. Jde o celou řadu nezbytných postupů, které jsou v první řadě vázány zákonem a platí pro vyšetřování obecně. Avšak s ohledem na četnost výskytu vybraných druhů trestné činnosti a s přihlédnutím ke struktuře trestního zákona, jsou pro tyto postupy vypracovávány určité metodiky, které mají napomoci rychlému a přesnému vyšetřování. Je totiž pravdou, že „čas pracuje pro pachatele“ a dobu strávenou vyšetřováním je tedy nutné co nejvíce zkrátit.

Metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů má za úkol zkoumat zákonitosti vzniku stop určitého druhu trestných činů a na jejich základě modifikovat obecné kriminalistické metody tak, aby vyhovovaly podmínkám odhalování, vyšetřování a prevence jednotlivých druhů trestných činů. Navíc z těchto přizpůsobených poznatků a metod vytváří metodika celistvý systém, vyznačující se vnitřní strukturou (13, 7).

Základním rozdílem ve vyšetřování trestné činnosti mládeže oproti vyšetřování trestné činnosti dospělých pachatelů je přítomnost advokáta na všech úkonech, kterých se mladistvý účastní, a to od okamžiku, kdy bylo zjištěno odůvodněné podezření ze spáchání skutku mladistvým a byla vůči němu použita opatření podle zvláštního zákona, nebo provedeny úkony podle trestního řádu. Jde o tzv. nutnou obhajobu.

Při provádění jakéhokoliv úkonu, kterého se účastní děti a mládež, jsou všechny zúčastněné orgány povinny tuto skutečnost zohlednit a úkony provádět s přihlédnutím k jejich věku a duševní vyspělosti. Zvláštní způsob řízení proti mladistvým s důrazem na zvýšenou péči společnosti věnovanou mládeži je také zakotven v ustanoveních Listiny základních práv a svobod. Důvodem různých odchylek ve vyšetřování je posílení výchovného charakteru trestního práva a s tím související zmírnění podmínek trestní odpovědnosti. A to především proto, že věk v rozmezí 15 –18 let je považován za kritické údobí v životě člověka, pokud jde o jeho psychický vývoj. To také nezbytně vede již na počátku vyšetřování k nutnosti řádného zjištění poměrů mladistvého. Lze mezi ně například zařadit stupeň mravního a rozumového vývoje mladistvého, povahu, poměry a prostředí, v němž žil a byl vychováván, jeho chování před činem a po něm.

3.1.1 Počáteční vyšetřovací úkony

Mezi jedny z prvních úkonů, se kterými je možno se při vyšetřování setkat, a které jsou závislé především na druhu spáchaného trestného činu, patří takové, které mají dopomoci dopadení pachatele. Smyslem toho je zabránit pachateli v dalším páchání trestné činnosti.

Lze sem zařadit ohledání místa činu, vyhledání a zajištění stop a věcí důležitých pro trestní řízení, zjištění svědků, pronásledování pachatele, prověrky podezřelých osob atd.

Nasvědčují-li zjištěné skutečnosti tomu, že trestný čin spáchala určitá osoba, a je-li důvodné podezření, že ta má věci trestným činem získané nebo k jeho spáchání použité stále u sebe, může to být důvodem například k provedení domovní prohlídky. Chování podezřelého v takových situacích může mnohdy napovědět, jaký další postup vůči podezřelému zvolit při provádění úkonů následujících.

3.1.2 Úkony s mladistvým a osobou mladší 15 let

Ačkoliv je v této oblasti obecně věnována mládeži zvýšená pozornost s ohledem na prioritu výchovného působení před represivním postupem, musí nutně existovat další dělení, ještě více zohledňující skutečnost, že je úkon prováděn s osobou mladší 15 let. Například zvláštnosti provedení výslechu jsou dány především nevyzrálou osobností dítěte.

Globálně platí, že při provádění procesních úkonů má nezletilý i mladistvý právo na pomoc advokáta, a že o úkonu mají být vyrozuměni zákonní zástupci. V případě dětí do 15 let je dále požadována přítomnost zákonného zástupce, pracovníka oddělení sociální prevence, pedagoga nebo psychologa. Přítomnost těchto osob by měla být zárukou, že úkon bude proveden co nejšetrněji a tak, aby nedošlo k narušení psychické a sociální rovnováhy dítěte a jeho další vývoj byl co nejméně ohrožen. Zralost mladistvého, ačkoliv je to zcela relativní a individuální,

se projevuje zpravidla kolem 18 roku věku, výjimečně se tato hranice snižuje. Při vyhodnocení výsledku je k tomu třeba přihlížet.

Výslech, ale i další úkony by rozhodně neměly být prováděny s úředním nadhledem a opovržlivým, předem odsuzujícím postojem, ale ani by neměly příliš odvádět od problému. Musí být zohledněna stránka možného sugestivního ovlivňování a věrohodnosti výpovědi. Také je důležité zvážit, kdy a jak má být mladistvý či nezletilý vyslechnut, aby nemuselo dojít k opakování úkonu během vyšetřování, a to zvláště s přihlédnutím na možné traumatizující okolnosti samotného skutku. Jsou-li vyžadovány posudky znalců, musí jít zásadně o znalce se specializací na dětskou psychiatrii, psychologii nebo sexuologii. Nově byla také v zákoně ukotvena možnost použití zvláštních prostředků při protokolaci a tím je více zohledněno pravidlo, podle kterého vyslýchaný spontánně vypovídá vlastními slovy, protokolace je autentická s výrazy užitými vyslýchaným. Výpověď by neměla být přerušována a doplňující otázky by měly být kladeny s ohledem na srozumitelnost přiměřeně věku, až po monologu vyslýchaného.

3.1.3 Výslech – nejdůležitější prvek vyšetřování

Pro svoje postavení v rámci vyšetřování z hlediska důkazních prostředků je výslech nejčastějším vyšetřovacím úkonem. Obecná pravidla výsledku jsou dána trestním řádem. Problematikou výsledku se však také zabývá nemálo odborné literatury, rozdělené na tzv. literaturu praxe a dále na publikace tradiční kriminalistiky a forenzní psychologie. Výslech vyšetřovateli nejen poskytne informace důležité pro objasnění skutku, kritických událostí ve vyšetřovaném případě, ale výpověď také mnohé prozradí o osobě, která je vyslýchána.

Výslech je specifický případ sociálního styku, obsahující jak percepční stránku, tak stránku komunikační i interakční. Konečným produktem by pak měla být ucelená informace o osobnosti vyslýchaného, procesu vnímání okolností popisované situaci až do doby výsledku o tom,

jaké faktory jej ovlivňovaly. Lze také usuzovat o pravdivosti a věrohodnosti výpovědi.

„Výsledky nezletilců (osob mladších 15 let, dále jen děti) policistou jsou laickou i odbornou veřejností sledovány se zvýšenou pozorností. Je tomu tak především pro obecnou obavu, že obsah protokolu o výsledku nezletilce, který byl proveden nevhodným způsobem a za nevhodných okolností, může být vzhledem ke zvláštnostem dětské psychiky nevěrohodný. Kromě toho dítě, které je obětí závažného násilného trestného činu (svědek - poškozený), může být vystaveno nadměrné psychické zátěži. Pokud je tento druh výsledku proveden nekvalifikovaně a s řadou pochybení, následky jsou jen těžko napravitelné, i když je úkon opakován za přítomnosti odborníka.“ (<http://www.mvcr.cz/aktualit/sdeleni/2001/vyslech.html>)

Rovnocenným partnerem vyslýchajícího policisty při výsledku dítěte je proto přibraná osoba, kterou má být slovy zákona: „pedagog nebo jiná osoba mající zkušenosti s výchovou mládeže“.

Osoba která byla přibrána podle ustanovení § 102 trestního řádu se účastní úkonu samého. Po dohodě s vyslýchajícím může tato osoba klást dítěti samostatné otázky, a to až do té míry, že pak větší část výsledku vede sama. Jestliže ale provádí výslech pouze policista, je jednou z hlavních povinností přibrané osoby mít dohled nad zákonností prováděného úkonu. Dohlíží na to, aby dítěti nebyly kladeny otázky úskočné nebo pro dítě nesrozumitelné, aby byly formulovány přiměřeně jeho věku a psychické způsobilosti, aby v těchto otázkách nebyl naznačen návod a směřování k odpovědi, a aby obsah sdělení dítěte nebyl při protokolaci zkresleně interpretován. Stejně tak dohlíží, aby dítě nebylo zastrašováno či jinak vystaveno extrémní psychické nebo fyzické zátěži. V tomto ohledu je přibraná osoba povinna do výsledku vstupovat s návrhy a případně i s protesty.

Při navazování psychického kontaktu s mladistvým či nezletilým je vhodné uvážit zvláštní emoční stav, v němž se vyslýcháný nachází. Například zavedením neformálního rozhovoru o jeho zájmech a činnostech, tedy o věcech, které přímo s projednávanou věcí nesouvisí.

Dále je pak velmi důležité věnovat zvláštní pozornost poučení mladistvého i nezletilého. Obsah takového poučení je třeba přizpůsobit věku a rozumové vyspělosti pachatele.

Dnes již v takové míře neplatí, že vyšetřovatel je pro většinu „dětských“ pachatelů autoritou, avšak správné navázání prvního kontaktu může mít na další průběh vyšetřování významný vliv. Bohužel neplatí ani to, že již po krátké době během výslechu, nejde-li o recidivistu, dítě svou účast na spáchání trestného činu doznává. I z tohoto důvodu, a pro potřeby dalšího úseku vyšetřování, je důležité, aby věrohodnost výslechu mladistvého či nezletilého byla zachována. Proto je třeba při protokolaci používat slovní obraty tak, jak je formuluje vyslýchaný, bez snahy o změnu na jazykově správná vyjádření.

Tady přicházejí ke slovu nové metody protokolace, které připouští zákon a mezi které patří například záznam na magnetofon nebo pořizování videozáznamu. K tomuto účelu by měla sloužit specializovaná pracoviště, zřizovaná například na pracovišti některého dětského krizového centra. Výslech je prováděn v místnosti oddělené od ostatních účastníků jednocestným průhledem, takže vyšetřovatel, případně soudní znalec, obhájce obviněného, rodiče, státní zástupce a další přihlížející svojí přítomností nemohou ani nepřímo rušit průběh výslechu. Vlastní výslech je veden psychologem, který je znalý případu. Otázky, které klade jsou předem vypracovány vyšetřovatelem.

Psycholog před ukončením výslechu dítě zaměstná a pod vhodnou záminkou se vzdálí ke konzultaci s vyšetřovatelem a ostatními účastníky úkonu, kteří dostanou příležitost navrhnout další směr výslechu.

Oproti dřívější praxi policejních výslechů dětí se nesporně jedná o pokrokový postup.

3.1.4 Vybrané - zvláštní vyšetřovací úkony

Ačkoliv je s ohledem na rozsah této práce nemožné vyjmenovat všechny běžné úkony vyšetřování, existuje několik zvláštních úkonů, o kterých bych se měl zmínit. Rozhodně mezi tyto úkony patří rekognice, vyšetřovací pokus, rekonstrukce a konfrontace.

V přípravném řízení by měly být tyto úkony prováděny zcela výjimečně a za přísného dodržení zákonných podmínek. K provádění rekognice, vyšetřovacího pokusu, rekonstrukce a konfrontace se vždy přibere alespoň jedna osoba na věci nezúčastněná a jsou-li tyto úkony prováděny s osobou mladší 15 let, přibírá se také pedagog nebo jiná osoba, mající zkušenosti s výchovou mládeže, aby se zřetelem na stupeň duševního vývoje přispěla ke správnému provedení úkonu.

Například ke konfrontaci se přistupuje v případech, kdy jsou během vyšetřování zjištěny zásadní rozpory v tvrzeních zúčastněných stran. Při nařizování konfrontace za účasti mladistvého je nutné pro její psychickou náročnost ještě důkladněji než obvykle zkoumat její zákonné podmínky.

Je nutné stanovit, zda se doopravdy jedná o podstatné rozpory ve výpovědích osob, které skutečně nelze odstranit jiným způsobem. Následně je pak nezbytné mladistvému vysvětlit smysl konfrontace, řádně ji připravit a sledovat veškeré reakce a chování mladistvého. Je vždy třeba vytvořit takové podmínky, které budou nejen příznivě působit, ale povedou k získání pravdivé výpovědi. Přitom je třeba dbát na to, aby nemohlo dojít k zastrašování nebo ovlivňování mladistvého osobou, která je pro něj autoritou.

Dalšími specifickými úkony jsou expertizy, jako například expertiza psychologická či psychiatrická. Soudně psychologická expertiza je nařizována tehdy, je-li třeba ověřit stupeň rozumového a mravního vývoje mladistvého či nezletilého provinilce a má vést k navržení přiměřených opatření vhodných k jeho nápravě. Účelem soudně psychiatrické expertizy je naopak vyšetření duševního stavu mladistvého, jestliže je zde podezření na existenci duševní poruchy.

Může se jednat nejčastěji o psychopatii, oligofrenii nebo sexuální deviaci. Nesmíme zapomenout, že podmínkou trestní odpovědnosti za spáchaný trestný čin je způsobilost pachatele rozpoznat nebezpečnost svého jednání pro společnost a schopnost své jednání ovládat.

Psychiatr nebo psycholog - soudní znalec – může přitom vystupovat v různém procesním postavení. Může vystupovat jako osoba přibraná podle ustanovení § 102 trestního řádu, nebo se může výsledku zúčastnit jako soudní znalec, neboť uvedené možnosti jsou v souladu se zákonem. Další situace je charakteristická tím, že soudní znalec – psychiatr nebo psycholog je vyšetřovatelem přibrán k posouzení věrohodnosti svědecké výpovědi dítěte podle ustanovení § 118 trestního řádu. Znalec není v tomto případě přibranou osobou podle dříve citovaného ustanovení § 102 trestního řádu a často bývá přibrán až v době, kdy byl již prvotní výsledek dítěte uskutečněn.

Jedním z posledních a také nejzávažnějších vyšetřovacích úkonů je vzetí obviněného mladistvého do vazby. Vazba by s ohledem na závažnost působení na psychiku neměla sloužit jako výchovný prostředek a mělo by k ní být přistupováno pouze v případech, kdy je nezbytné zabránit pachateli v působení na svědky a poškozené. Oprávnění plynoucích z tohoto ustanovení by mělo být využíváno pouze výjimečně, jde-li o zvlášť závažné provinění, a účelu vazby nelze dosáhnout jinak. Tím je myšleno využití ustanovení o náhradě vazby zárukou, dohledem, slibem nebo umístěním mladistvého do péče důvěryhodné osoby. S umístěním do takovéto péče však musí mladistvý souhlasit.

3.2 Vyšetřování ve věcech osob mladších 15 let - závěry

Už bylo uvedeno, že účelem vyšetřování je učinit vše, aby trestné činy byly náležitě zjištěny a jejich pachatelé podle zákona spravedlivě potrestáni. Vyjde-li ale během vyšetřování najevo, že se jednání majícího znaky trestného činu dopustila osoba mladší 15 let, není tato osoba trestně odpovědná pro nedostatek věku a vyšetřování musí být pro nepřípustnost trestního stíhání zastaveno v souladu s ustanovením § 159a odst. 2 trestního řádu, s odvoláním na ustanovení § 11 odst. 1 trestního řádu.

Toto však není finální řešení, jak se mnohdy veřejnost domnívá. V takovýchto případech může soud, zpravidla s přihlédnutím na pedagogicko-psychologická vyšetření, uložit nezletilému pachateli vybraná opatření jako je dohled probačního úředníka, zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve střediscích výchovné péče nebo ochrannou výchovu podle § 93 zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

Zásadní odlišností vyšetřování kriminality mládeže, provázející průběh celého řízení s mládeží, je možnost zveřejňovat jen takové informace o řízení vedeném proti mladistvému, aby nebylo ohroženo dosažení účelu trestního řízení. Současně tyto informace nesmí odporovat požadavku na ochranu osobnosti mladistvého a osobních údajů, které by umožnily mladistvého identifikovat.

Dílčí závěr

Stručně jsem se pokusil přiblížit co je to vyšetřování, co je účelem vyšetřování a jaká je v této oblasti činnost policie. Stručně jsem nastínil dílčí úkony celého procesu vyšetřování, s ohledem na specifika jejich provádění přiměřeně věku pachatelů.

Mnohdy je posuzována závažnost závadového chování, chování, které je v rozporu s platnými normami, a které má zásadní vliv na to, zda bude věc projednána jako přestupek proti kázní, řešitelný na půdě školy. Je třeba posoudit, zda byla takzvaně překročena určitá mez, při které byl zásah do práv a svobod druhých natolik vážný, že je třeba, aby se celou záležitostí zabývaly příslušné orgány, tedy Policie, soudy a orgány péče o dítě. Vždy jde o to, aby byly řádně objasněny všechny skutečnosti trestných činů a jejich pachatelé zjištěni a potrestáni – trest vězení však není jediné východisko.

4 ORGÁNY ČINNÉ VE VYŠETŘOVÁNÍ

Vyšetřování koná zpravidla služba kriminální policie a vyšetřování Policie české republiky v útvarech stanovených zvláštním zákonem, přičemž na základě dožádání mohou jednotlivé úkony vyšetřování provádět také jiné policejní orgány. Příslušníci policejních orgánů působící v trestních věcech mládeže musejí mít podle zákona č. 218/2003 Sb. zvláštní průpravu pro zacházení s mládeží. Toto ustanovení se vztahuje také na soudce, státní zástupce a úředníky Probační a mediační služby.

4.1 Policie ČR, státní zastupitelství, soudy

Pro Policie ČR, jak už bylo uvedeno, jsou při vyšetřování závazná ustanovení trestního řádu a zvláštního zákona o soudnictví ve věcech mládeže. U případů protiprávního jednání mládeže je Policie o tomto jednání informována z mnoha zdrojů jako je škola, orgány péče o dítě, ale i z osobně přijatých oznámení na policejních služebnách. Vyjde-li při prověřování skutečností uvedených v oznámení najevo, že byl trestný čin skutečně spáchán a jsou-li splněny další zákonem stanovené podmínky, je proti pachateli zahájeno trestní stíhání. V případě trestné činnosti mládeže se ovšem v souladu se zvláštním zákonem proti mladistvému pachateli zahajuje stíhání pro provinění.

O zahájení trestního stíhání mladistvého musí policejní orgán vždy informovat bez zbytečného odkladu jeho zákonného zástupce, příslušný orgán sociálně právní ochrany dětí a Probační a mediační službu. Další činnost policie při vyšetřování je opět upravena zákonem a postihuje oblasti jako vyžadování vysvětlení od fyzických i právnických osob a státních organizací, vyžadování odborných vyjádření, obstarávání písemných materiálů, ohledání místa činu, požadování vydání věci, provedení neodkladných a neopakovatelných úkonů atd.

Vzhledem k tomu, že vyšetřování závažným způsobem zasahuje do práv občanů, provádí dozor nad zachováním zákonnosti veškeré

činnosti Policie ČR od okamžiku zahájení trestního řízení státní zástupce. Při této činnosti kontroluje případná porušení, nedodržení zákona, požaduje a přikazuje policejnímu orgánu provádět důležité úkony, a jichž se může účastnit, může zrušit či nahradit rozhodnutí učiněná policejním orgánem. Dále je státní zástupce oprávněn udělovat předběžný souhlas k provedení úkonů policejním orgánem v případech, které jsou stanoveny zákonem, jako například odnětí věci. Na základě žádosti policejního orgánu předkládá soudci návrh na vydání příkazu k provedení nezbytných úkonů, kde je takovýto příkaz vyžadován, např. příkaz k zatčení nebo domovní prohlídce. Státnímu zástupci je policejní orgán ze své činnosti odpovědný, soudu je odpovědný státní zástupce.

4.2 Spolupráce při vyšetřování s dalšími subjekty

Spolupráce s dalšími subjekty je ve většině případů upravena zákonem a jejich účast by měla přispět k zajištění co možná nejvhodnějšího přístupu k dětem a mládeži při provádění všech procesních úkonů. V první řadě jde o účast zákonného zástupce, zpravidla rodiče, dále opatrovníka, advokáta, orgánu pověřeného péčí o mládež, pedagoga a specializované znalce. Práva a povinnosti těchto osob zúčastněných na vyšetřování, jsou upraveny nejen trestním řádem, zvláštními zákony apod., ale mnohdy také mezíresortními předpisy na úrovni vyhlášek a metodických pokynů.

4.2.1 Školy a školská zařízení při vyšetřování

Je neoddiskutovatelné, že hlavním posláním škol a školských zařízení je vzdělávání a účast na výchově dětí a mládeže. Při tomto náročném procesu se však nelze vyhnout situacím, kdy se učitelé setkávají s projevy a následky dětské kriminality. Je však nesmírně důležité, nezavírat před těmito jevy oči, ale plně se podílet na zjištění skutečného stavu věci a zodpovědně pomoci při řešení vzniklých problémů i přesto, jak obtížný a časově náročný je to úkol.

Stává se velmi často, že právě učitel je první osobou, která zjistí, že něco není v pořádku. Jeho odbornost a profesionalita je pak předpokladem ke zdárnému zvládnutí nastalé situace. Požaduje se na něm, aby rozpoznal hloubku a závažnost zjištěného případu, prvořadě posoudil, zda se jedná o „klukovinu“, projev nekázně, řešitelný v kázeňské pravomoci školy, nebo o závažnější jednání, k jehož řešení je příslušný jiný orgán. U pedagoga se předpokládá, že vzhledem ke své profesi bude vždy jednat s dětmi zapojenými do „konfliktního jednání“ přiměřeně jejich věku a psychickému vývoji. Setkáváme se ale i zde s tvrdým a odsuzujícím postojem vůči pachatelům, a to i bez základní znalosti pohnutek, které tohoto jedince k jednání vedly. Tím samozřejmě v žádném případě nelze ospravedlňovat nepřípustná jednání žáků. Rozhodně je to právě učitel, u kterého se po rodině předpokládá nejtěsnější vztah s aktéry kriminality dětí a mládeže, tedy s pachateli i jejich oběťmi, a proto z pohledu osobní znalosti je jeho účast ve vyšetřování velmi důležitá.

4.2.1.1 Škola a rodina

Komunikace policie přímo s rodinou je jen velmi obtížně realizovatelná. Důvodem je zvláštní „postavení“ policie ve společnosti, a specifické, uzavřené, prostředí rodiny, které potřebuje dlouhodobé poznávání a působení.

Ale i vztah mezi rodinou a školou je často nevyvážený a komunikace je jen okrajová nebo žádná. Rodiče pohlížejí také na školu jako na autoritativní instituci z několika různých důvodů. Například, že jde o někoho, komu je třeba vyhovět, nebo naopak, koho je třeba ignorovat nebo také na koho je třeba podat stížnost. Výukové a výchovné problémy však nelze řešit bez oboustranné spolupráce. Je proto potřeba překlenout nevhodné přístupy, které přijímá stále více rodičů, kteří mají zájem o komunikaci se školou především před nástupem dětí do 1. třídy a v jejím průběhu.

Pozdější zájem o komunikaci klesá s odůvodněním, že pokud nemá jejich dítě problémy, neexistuje ani důvod pro vzájemnou komunikaci. Přijímají také názor, že je lepší raději nekomunikovat, pokud už nějaké problémy delikventního charakteru jejich dítě má. Proč se vystavovat nějakým problémům? Jestliže škola nevyužije hned na samém počátku příležitost, kdy jsou ještě rodiče motivováni ke spolupráci, je velmi obtížné později navázat oboustrannou komunikaci.

4.2.1.2 Škola a policie

Následná spolupráce školy s policií je nezbytnou podmínkou k řešení situací spojených nejen s fenoménem poslední doby, kterým je výskyt drog, ale i při výskytu všech forem násilí a šikany ve školách a školských zařízeních, dosahujících až nebezpečnosti trestného činu.

S ohledem na závažnost trestné činnosti, zjištěné ve školských zařízeních, policisté ze základních útvarů Policie ČR při prověřování deliktů dětí a mládeže úzce spolupracují a zjištěné poznatky postupují službě kriminální policie. Přičemž v této fázi je nezbytná úzká spolupráce se specialisty a experty, například při určování drog.

Při všech šetřeních, vedoucích ke zjištění osob podezřelých ze spáchání přestupku či jiného deliktu a k zajištění důkazních prostředků, musí brát policisté zvláštní ohled na nezletilé děti tak, aby nebyl nepříznivě ovlivněn jejich celkový duševní a mravní vývoj.

Spolupráce s Policií ČR je potřebná v rámci prevence sociálně patologických jevů a mnohdy i přímo při řešení problémů vzniklých v souvislosti s těmito jevy ve školách a školských zařízeních. V návaznosti na zákon č. 359/1999 o sociálně právní ochraně dětí byl vydán Závazný pokyn Policejního prezidenta č. 179/2000, který upravuje systém práce a postupy policistů v oblasti preventivně výchovného působení na děti a mládež a v oblasti odhalování a dokumentování kriminality dětí a trestné činnosti páchané na mládeži.

I přes mnohé snahy o dodržení stanovených postupů se jistě nedostatky objevují, zejména jako důsledek nedostatečných

či nepřesných znalostí zákonů a jiných právních předpisů. Proto považují za vhodné připomenout některé důležité zásady pro tuto spolupráci.

Je třeba si uvědomit, že žádná právní norma nezakazuje policistům vstup do prostor škol. Měla by zde naopak existovat snaha dosáhnout co nejlepší spolupráce pracovníků obou resortů. Základní metodiky předpokládají spolupráci školy s policií již při prevenci, tedy nejen oznamování podezření na trestnou činnost žáků. Všichni zaměstnanci školy by měli ohlašovat řediteli školy své poznatky v této oblasti.

Dále platí, že nezletilý může být Policií jak předvolán, tak i předveden. Ve školách lze vyžadovat podání vysvětlení, provádět výslech svědka, osoby podezřelé nebo i výslech obviněného. Avšak ředitel školy nebo jeho zástupce musí být seznámen s předmětem takového policejního úkonu a to včetně důvodů, které k němu vedou.

Mladiství mohou být podle trestního řádu vyslýcháni bez dozoru pedagoga. Nesmí však být opomenuta u mladistvých obviněných nutná obhajoba. Obhájce se pak podle zvláštního zákona povinně zúčastňuje všech úkonů trestního řízení. U dětí mladších 15-ti let je jiná situace. Takové dítě lze předvolat k podání vysvětlení pouze buď prostřednictvím jeho rodičů, zákonných zástupců, orgánu péče o děti nebo prostřednictvím školy. Při výslechu žáka ve škole musí ředitel zajistit pedagogický dozor.

Převážná většina prováděných úkonů, jako je např. i předvedení dítěte na příslušnou součást Policie ČR, je prováděno zpravidla policisty v občanském oděvu a za použití civilního vozidla. Přitom je nezbytné bezprostředně po předvedení zajistit přítomnost pedagogického dozoru a například na žádost osoby zajištěné vyrozumět o této skutečnosti jejího zákonného zástupce. Je třeba mít vždy na paměti, že dítě nemůže a nesmí být žádným způsobem, ani slovně, v souvislosti s výslechem nebo jiným úkonem napadáno nebo jinak sankcionováno.

4.2.2 Orgán sociálně právní ochrany dětí, Probační a mediační služba

Dalším orgánem aktivně zapojeným ve vyšetřování kriminality dětí a mládeže je orgán sociálně právní ochrany dětí (OSPOD). Řeší problematiku sociálně-právní ochrany dětí, oblast rodinného práva, vztahy mezi rodiči a dětmi, náhradní výchovu, vyživovací povinnost, sociální péči pro děti, jejichž životní potřeby nejsou v potřebném rozsahu zajištěny, civilní službu, romskou problematiku a některé další oblasti s ohledem na konkrétní lokalitu.

Oddělení péče o dítě neposkytuje jen sociálně-právní a výchovné poradenství rodičům, dětem, a dalším v jejich obtížných rodinných, sociálních i osobních situacích. Pomáhá rovněž osobám nahrazujícím péči rodičů při řešení výchovných nebo jiných problémů, řeší problematiku nedostatečné péče o děti, týrání a zneužívání, ale také poskytuje sociálně-právní a výchovné poradenství rodičům a dětem při řešení problematiky dětí zanedbávajících školní docházku, dále, které požívají alkohol nebo jiné návykové látky, nebo které spáchaly trestný čin nebo, jde-li o děti mladší 15ti let, které spáchaly čin, který by byl jinak trestným činem. V neposlední řadě řeší také problematiku občanů propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody.

Účast OSPOD by se měla prolínat s prací učitelů a pokračovat tam, kde působení učitelů, s ohledem na zvláštnost dnešní doby, již nemůže plně působit. Jde o práci s celou rodinou, která je jako taková jedním z nejdůležitějších faktorů ovlivňujících případný vznik a rozvoj dětské kriminality. Výchova v rodině, třeba i nedostatečná, má určující význam při formování osobnosti mladého člověka. Větší výskyt kriminality je pozorován nejen u mládeže z rozvrácených rodin, kdy dítě často citově strádá, ale také v rodinách dobře situovaných, kde je před zájem o dítě postavena angažovanost rodičů v zaměstnání.

Vyžaduje se, aby práce orgánu péče o dítě byla velmi profesionální, a aby jeho pracovníci byli znalí různých krizových situací. A právě z toho důvodu, pro jejich vyhraněnou specializaci, je spolupráce při

vyšetřování s orgány sociálně právní ochrany dětí nesmírně důležitá. Obzvláště probíhá-li současně ve spolupráci s pracovníky Probační a mediační služby, se zaměřením na práci s mladistvými a dětmi mladšími 15 let, kteří se dopustili provinění.

Probační a mediační služba ČR (PMS) představuje novou instituci na poli trestní politiky. Vychází ze součinnosti dvou profesí – sociální práce a práva, zejména trestního, zapojených do systému trestní justice.

Činnost Probační a mediační služby, v souvislosti se zákonem o soudnictví ve věcech mládeže, je v rámci řízení vedeného proti mladistvým, kteří se dopustili provinění, zaměřena na možnost vypracování probační zprávy před rozhodnutím, přípravu podkladů rozhodnutí státního zástupce a soudce pro možnou aplikaci odklonu nebo uložení některého z výchovných, ochranných a trestních opatření, nebo pro jiný typ rozhodnutí, a to i v případech, kdy se činu jinak trestného dopustí dítě mladší 15 let.

V rámci řízení, vedeného proti mladistvému, Probační a mediační služba rovněž zajišťuje výkon uložených ochranných, výchovných a trestních opatření a výkon dohledu v souvislosti s propuštěním mladistvého z vazby, z výkonu trestu odnětí svobody, v souvislosti s rozhodnutím o podmíněném zastavení trestního stíhání apod.

Policejní orgán, státní zástupce nebo soud pro mládež informují o zahájení trestního stíhání mladistvého příslušný orgán péče o dítě a Probační a mediační službu. Jejich pracovníci podle typu provinění se zaměřením na závažnost činu, s přihlédnutím na projevy alkoholové i nealkoholové závislosti, projevy extremistického chování, výši způsobené škody nebo míru narušení osobnosti mladistvého, resp. dítěte posoudí, zda je vhodné v konkrétním případě zahájit svou činnost. Samozřejmě se vždy přihlíží také ke kriminální minulosti mladistvého, opatřením realizovaným orgánem péče o dítě a individuálním okolnostem spáchaného činu.

Dílčí závěr

Je-li výsledkem činnosti PMS uskutečněné mediační jednání a dojde-li při něm ke společné dohodě o urovnání konfliktu a náhradě škody, může být zpráva o výsledku tohoto jednání použita při určení dalšího průběhu vyšetřování. Například státní zástupce může výsledky mediačního jednání zohlednit ve svém rozhodování, což vede k zastavení trestního stíhání či návrhu alternativní sankce. Rozhodujícím faktem právě v řízeních proti mladistvým pachatelům je ta skutečnost, že v případě zastavení trestního stíhání zůstane mladému pachateli tzv. čistý trestní rejstřík. Vzniklá situace je pak příznivější a snáze dochází k integraci obviněného, resp. pachatele, do života společnosti bez dalšího porušování zákonů.

5 VLIVY VYŠETŘOVÁNÍ

Vyšetřování trestné činnosti mládeže postihuje nejen děti a mládež v postavení pachatele, ale také v postavení oběti. Jak už bylo zmíněno, dětský pachatel si s ohledem na svoji psychickou i fyzickou nezralost si velmi často za svoji „oběť“ vybírá právě děti. Předpokládá u nich menší nebo žádný odpor při prosazování svých neoprávněných zájmů. Trestně právní předpisy, ale i zvláštní zákon věnovaný soudnictví ve věcech mládeže. Jsou však konstruovány především se zaměřením na práva pachatele a plné zohlednění jeho věku. Naše společnost z minulosti převzala v podstatě pasivní postoj k oběti, který zastupuje jen narovnání jejích, kriminalitou dotčených, práv. Dlouho opomíjená dostatečná ochrana všech práv obětí i svědků se však i dnes jen velmi obtížně prosazuje a zavádí do běžného života.

5.1 Viktimologie

Konstituování nového oboru viktimologie (*latinsky victima = oběť*), zabývajícího se obětí trestné činnosti, vyvolalo počátkem šedesátých let odklon odborné, ale i laické veřejnosti od pachatele trestného činu k jeho oběti. Mezi průkopníky v této oblasti patří skandinávské země, které poměrně záhy začaly budovat systém praktické pomoci obětem a realizují řadu rozsáhlých kriminologických výzkumů zaměřených zejména na problém sekundární viktimizace.

Teprve asi v polovině 20. století se začíná vážněji uvažovat o náležité ochraně práv obětí trestných činů, jak z hlediska právních, tak psychologických souvislostí. Touto stránkou kriminality se začíná zabývat nauka zvaná viktimologie. Vedle takzvaného bezpečného chování zkoumá také problematiku právní a psychologické pomoci obětem. Důvodem těchto výzkumů je proces poškození oběti - viktimizace.

Jako předmět viktimologie lze stanovit osobnost oběti – její biologické, psychické a somatické rysy, zkoumání role oběti v genezi

zločinu, přesněji vztah pachatel – oběť, role oběti při vyšetřování, dokazování a soudním projednávání, pomoc obětem trestných činů, způsoby náhrady škody, prevence zločinnosti, popis a výklad interakce mezi pachatelem a jeho obětí.

Mezi otázky, kterými se viktimologie zabývá patří především možné provokativní jednání oběti, existence vztahu mezi pachatelem a obětí. Dále pak také reakce oběti a pachatele po spáchání trestného činu, jako jsou silné emotivní reakce, šok, popření, deprese, labilita, zpracování traumatického zážitku atd.

5.2 Viktimizace

První fáze viktimizace se projevuje jako přímý důsledek trestného činu, tedy újma způsobená pachatelem. Zde hovoříme o viktimizaci primární. Jde o proces, v němž se fyzická či právnická osoba stává obětí trestného činu. Sekundární viktimizace pak znamená újmu oběti v důsledku reakcí okolí na událost, traumatizující projednání věci během vyšetřování apod. (9,106-115).

Celý proces poškozování oběti v důsledku nesprávně provedených úkonů, ať už je důvodem neznalost nebo neochota, je velmi vážný a měla by mu být věnována zvýšená pozornost, obzvláště pak, jedná-li se o oběť z řad dětí a mládeže. Bohužel je jen málo specializovaných pracovišť v rámci Policie, disponujících odborníky připravovanými a školenými se zaměřením na tuto problematiku. Dále do hry vstupuje hodně mladých a nezkušených nebo naopak služebně starších policistů, ale i učitelů, kteří nejsou schopni nebo ochotni připustit si tu skutečnost, že i sebemenší špatně zvolený výraz může mít nepříznivý vliv na další vývoj oběti.

Dílčí závěr

V poslední kapitole jsem se alespoň krátce zmínil o dopadu celého procesu vyšetřování na zúčastněné osoby, protože kriminalita se netýká jen pachatelů, ale také obětí. Dětská kriminalita má často děti nejen na straně pachatelů, ale také na straně obětí. Problém viktimizace, ať primární či sekundární, je problémem v českých podmínkách ještě stále poměrně novým a nedoceňovaným, tedy pro budoucnost otevřeným.

ZÁVĚR

Řešení kriminality dětí a mládeže je celospolečenský problém. Nárůst kriminality je především u mládeže nebezpečným úkazem. Mládež páchá téměř veškerou myslitelnou trestnou činnost. Návrhy tvrdých trestních represí však nemohou tento problém vyřešit.

Důležité je nabídnout možnost, dát dětem a mládeži příležitost, aby mohli vyrůstat ve zdravém prostředí, obzvláště, když si uvědomíme, že žijeme v době, kdy společnost klade velký důraz na úspěch moc a peníze. Sankce nabízené zákony by zde měly být pouze vedlejším, přesněji až jako krajním prostředkem k řešení vzniklé protiprávní situace.

Velmi důležitým prvkem, a snad nejdůležitějším, je osobní příklad rodičů. Je bohužel smutné, že právě příklad a přístup rodičů a osob z nejbližšího okolí má za následek to, že se dítě dá na dráhu zločinu. Vše je přitom o komunikaci, o umění navázat kontakt a být schopen naslouchat, umět rozpoznat pocity dětí a nabídnout jim východiska, která omezí možnosti vzniku kriminálních situací.

Samozřejmě se nedá jednoznačně říci, jak všemu špatnému předem zabránit. Prostor zde má stále plně k dispozici celospolečenské preventivní působení. Když už ale dojde ke spáchání kriminálního deliktu, je to opět komunikace, která umožní správně zjistit a vyhodnotit příčiny vzniklé situace, a která pomáhá hledat vhodná řešení. Prioritou orgánů, které se ve všech fázích probíhající komunikace dostávají do kontaktu s dětmi, by měla být snaha o zabránění uzavření se do sebe, jak pachatelů, tak i jejich obětí.

Špatný přístup orgánů, osob i organizací, která jsou zúčastněné na vyšetřování kriminality, může mít velmi závažné následky. Z toho vyplývá, že i vyšetřovatelé policie musí ve své praxi nutně vycházet nejen z důsledných znalostí kriminalistiky a práva, ale také ze základních znalostí vědních disciplín jako jsou psychologie a pedagogika.

Při shromažďování informací pro tuto práci jsem dospěl k názoru, že právě toto je oblast, kde musí dojít k výraznému zlepšení. V řadách

policie pracuje pouze malá část těch, kteří jsou školenými specialisty. Většina policistů, převážně pak z řad základních útvarů, je v oblasti psychologie i pedagogiky velmi nezkušená, a při svém jednání často volí nevhodný a nepřiměřený postoj k osobám, proti kterým směřují jejich zákroky, a se kterými provádí úkony. Obzvláště u dětí to pak může mít závažné následky.

Myslím si, že právě odborné vzdělávání a školení všech pracovníků, kteří jsou při své práci v kontaktu s dětmi a mládeží, by mělo být nedílnou součástí všech preventivních programů, protože jen tak může být pokus o příznivé ovlivnění vývoje dětské osobnosti komplexní.

Stejně tak nedostatečná znalost oprávnění policistů, jak ze strany policie, tak škol a dalších spolupracujících orgánů, daná snad nezájmem a zkreslujícím působením masmédií, může mít nevhodný a zavádějící vliv na rozvoj myšlení dospívajících dětí. Z nevědomosti ale také pramení nejistota a nerozhodnost mladých a nezkušených pracovníků, která má za následek průtahy a snahy o zahlazování případů, „zametání pod koberec“, než přehlížení vynaloženého úsilí a času na řádné prověřování a případně následné vyvození příslušných důsledků pro viníky.

Je zde mnohdy patrná i neochota přijímat nové názory, rozhodování je činěno pod vlivem předsudků a nedostatku empatie. Nehledá se skutečná příčina závadového jednání dětského pachatele a dochází k okamžitému odsouzení. Proto se domnívám, že právě další vzdělávání a proškolení příslušných pracovníků je nezbytnou cestou k nápravě a žádoucímu vývoji v oblasti vyšetřování na všech úrovních.

Vzhledem k rozsahu danému pro tuto práci nebylo možné plně obsáhnout všechna specifika vybrané problematiky, přesto jsem se pokusil zachytit všechny podstatné aspekty zvoleného tématu.

*„K vítězství zla stačí, když dobří lidé zůstanou sedět se založenýma rukama“
(„The only thin necessary for the triumph evil is for good men to do nothing „)*

Edmund Burke

RESUMÉ

Bakalářská práce, kterou máte právě v rukou, byla svým obsahem zaměřena do oblasti vyšetřování kriminality dětí a mládeže. V základních rysech zpracovává zvláštnosti provádění některých procesních úkonů s nezletilými a mladistvými pachateli.

Celá práce je soustředěna do pěti kapitol.

První kapitola umožňuje základní orientaci v použitých pojmech, které se přímo vztahují ke zpracovávané problematice.

Druhá kapitola ve zkratce charakterizuje, co to vlastně kriminalita je a současně ve stručnosti poukazuje na specifika pachatelů z řad dětí a mládeže a na rozsah trestné činnosti, kterou tito dětští pachatelé páchají.

Ve třetí a čtvrté kapitole jsem se pokusil obecně přiblížit co to vyšetřování je, co je jeho účelem a jaká je v této oblasti činnost policie a jaké úkony spadají do procesu vyšetřování. Také byly popsány určité vztahy vznikající při vyšetřování ve spolupráci s dalšími subjekty, mezi které nepochybně patří rodina, škola, orgán péče o dítě a Probační a mediační služba ČR.

V poslední kapitole jsem se alespoň krátce zmínil o dopadu celého procesu vyšetřování na zúčastněné osoby, protože kriminalita se netýká jen pachatelů, ale také obětí. Je bohužel smutnou pravdou, že dětská kriminalita má děti nejen na straně pachatelů, ale také mezi oběťmi.

ANOTACE

Mazánek, Miroslav. Vyšetřování kriminality dětí a mládeže. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Institut mezioborových studií Brno, 2006, s. 45

Bakalářská práce se zabývá obecnými principy vyšetřování kriminality dětí a mládeže. V základních rysech zpracovává zvláštnosti provádění některých procesních úkonů s nezletilými a mladistvými pachateli. Současně nastiňuje také nutnou spolupráci s rodinami a příslušnými orgány péče o dítě, s institucemi zajišťujícími výchovu a vzdělávání dětí a mládeže. Ve zkratce poukazuje na jejich postavení při vyšetřování dětské kriminality.

Klíčová slova:

vyšetřování, kriminalita, mládež, děti, mladistvý, nezletilý,

ANNOTATION:

Mazánek, Miroslav. Vyšetřování kriminality dětí a mládeže. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Institut mezioborových studií Brno, 2006, s. 45

This work is focusing on general principles of investigation of juvenile delinquency. Author is devoting to some specific procedure acts, which are realized with juvenile perpetrators in criminal procedure. This text also adverts to an exigency of cooperation between police, family, school and other state authorities taking part in education of children and juveniles and their role in investigation.

Clue words:

Children, infant, investigation, juvenile delinquency, juvenile

LITERATURA

1. zákon č. 1/1993 Sb., - Ústava České republiky, ve znění novel
2. zákon č. 2/1993 Sb., - Listina základních práv a svobod, ve znění novel
3. zákon č. 140/1961 Sb., – trestní zákon, ve znění novel
4. zákon č. 141/1961 Sb., – trestní řád, ve znění novel
5. zákon č. 218/2003 Sb., – o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění novel
6. zákon č. 359/1999 Sb., - o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění novel

7. Bargel, M., Pernica, R. Didaktická technologie-sylabus. Brno:IMS, 2003
8. Čáp, J. Psychologie výchovy a vyučování. Praha: H a H, 1993
9. Čírtková, L. Kriminální psychologie.Praha: Eurounion,1998.
ISBN 80-85858-70-3
10. Čírtková, L. Policejní psychologie.Praha: Support,1996
11. Kejdová, M., Vaňková, Z. Právo a sociální politika. Brno: IMS, 2004
12. Kohoutek, R. Sociální psychologie. Brno: IMS, 2004
13. Konrád, Z. a kol. Metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů.
Praha: PAČR 1999,
ISBN 80-7251-023-1 (3. vydání)
14. Kraus, B. Sociální pedagogika-sylabus. Brno: IMS, 2004
15. Man, V., Žák, P. Základy ústavního práva. Brno: IMS, 2003
16. Musil, J. Kriminalistika. Praha: Naše vojsko, 1990
17. Nedoma, I. Aplikace metod sociální práce. Brno: IMS, 2004
18. Svoboda, I. Sociální patologie. Brno: IMS, 2003
19. Sýkora, F., Vavrečka, V. Pedagogická komunikace. Brno: IMS, 2004
20. Vízdal, F. Základy psychologie I. Brno: IMS, 2003

21. <http://www.iustin.cz>
22. <http://www.msmt.cz>
23. <http://www.mvcr.cz/aktualit/sdeleni/2001/vyslech.html>
25. http://www.mv.cz/statistiky/krim_stat
26. <http://portal.justice.cz/soud/soubor.aspx>

PŘÍLOHY

Příloha č. 1 - Zpráva o situaci v oblasti veřejného pořádku a vnitřní bezpečnosti na území České republiky v roce 2001 - Trestná činnost dětí (věk do 15 let)

Příloha č. 2 - Zpráva o situaci v oblasti veřejného pořádku a vnitřní bezpečnosti na území České republiky v roce 2001 - Trestná činnost mladistvých (věk 15 až 18 let)

Příloha č. 3 - Zpráva o situaci v oblasti veřejného pořádku a vnitřní bezpečnosti na území České republiky v roce 2001 - Podíl dětí a mladistvých v krajích ČR v roce 2001 na celkovém počtu pachatelů a meziroční změna v %

Příloha č. 4 - Informace pro odbory školství krajských úřadů, předškolní zařízení, školy a školská zařízení, Čj.: 25 884/2003-24 - Věstník MŠMT č. 11/2003; *Spolupráce předškolních zařízení, škol a školských zařízení s Policií ČR při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech a mládeži páchané*

**Zpráva o situaci v oblasti veřejného pořádku a vnitřní bezpečnosti na území
České republiky v roce 2001**
(ve srovnání s rokem 2000)

Tabulka č. 26 - Trestná činnost dětí (věk do 15 let)

Vývoj počtu tr. činů spáchaných dětmi v ČR dle jednotlivých druhů kriminality

Rok	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Druh kriminality							
Vraždy celkem:	1	1	3	2	4	0	3
Loupeže	246	266	250	217	224	201	245
Úmyslné ublížení na zdraví	233	246	278	270	341	264	283
Vydírání	227	386	386	456	512	340	399
Násilné činy :	939	1 334	1 339	1 276	1 486	1083	1285
Mravnostní činy :	232	138	149	133	168	171	141
Krádeže vloupáním do bytů	386	354	311	263	394	203	153
Krádeže vloupáním :	3 212	3 011	2 847	2 588	2 525	2178	1871
Krádeže věcí z automobilů	1 637	2 206	2 821	2 567	2 570	1696	1338
Krádeže jízdních kol	564	466	421	339	407	272	281
Krádeže prosté :	4 674	5 541	5 739	5 699	5 744	4624	4310
Majetkové činy :	8 460	9 207	9 320	9 312	9 409	7762	7214
Výtržnictví	94	265	160	206	226	276	306
Ned.výr. a d.psych.l. a jedů	4	28	58	193	428	149	150
Šíření toxikomanie	33	66	60	127	134	122	102
CELKOVÁ KRIMINALITA:	10 322	12 059	12 086	11 999	12 464	10 216	9 926

**Vývoj počtu vyšetřovaných osob-dětí v ČR
a jejich podílu na stíhaných osobách celkem dle vybraných druhů kriminality***

Rok	1999	tj. %	2000	tj. %	2001	tj. %
Druh kriminality						
Vraždy celkem:	5	1,8	0	0,0	2	0,9
Úmyslné ublížení na zdraví	323	5,0	276	4,3	276	4,4
Násilné činy :	1 211	6,9	1 143	6,7	1 218	7,3
Mravnostní činy :	121	8,6	117	8,3	134	9,5
Krádeže vloupáním do bytů	332	15,3	177	14,0	133	12,8
Krádeže vloupáním :	2 541	18,1	2 596	19,9	2 148	18,2
Krádeže věcí z automobilů	728	16,8	524	14,2	397	12,6
Krádeže prosté :	2 920	10,9	2 954	10,6	3 060	10,3
Majetkové činy :	6 582	12,8	6 699	12,8	6 517	12,5
Výtržnictví	240	6,8	266	7,3	356	9,9
Ned.výr. a d.psych.l. a jedů	60	3,8	69	4,2	93	5,3
CELKOVÁ KRIMINALITA:	8 832	6,9	8 899	6,8	9 032	7,1

* Poznámka: Podíl se vztahuje k osobám stíhaným celkem výhradně v rámci určitého druhu kriminality

Zpráva o situaci v oblasti veřejného pořádku a vnitřní bezpečnosti na území České republiky v roce 2001

(ve srovnání s rokem 2000)

Tabulka č. 27 - Trestná činnost mladistvých (věk 15 až 18 let)

Vývoj počtu tr. činů spáchaných mladistvými v ČR dle jednotlivých druhů kriminality

Rok	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Druh kriminality							
Vraždy celkem:	15	9	8	16	6	5	8
Loupeže	472	503	512	362	367	366	361
Úmyslné ublížení na zdraví	503	498	416	377	334	350	344
Vydírání	160	234	252	272	278	183	173
Násilné činy :	1 443	1 640	1 497	1 334	1 233	1 111	1 141
Mravnostní činy :	280	350	193	221	196	204	181
Kr. vl. do vík. chat soukr. osob	1 192	960	900	741	532	534	428
Krádeže vloupáním :	6 633	6 096	5 105	4 111	3 534	3 024	2 822
Krádeže mot. voz. dvoustopých	1 739	1 646	1 601	1 212	1 025	821	809
Krádeže věcí z automobilů	4 184	4 336	3 076	2 754	2 187	1 738	1 259
Krádeže prosté :	11 065	10 745	8 946	7 955	6 999	6 157	5 923
Majetkové činy :	18 520	17 703	14 992	13 165	11 450	10 260	9 650
Výtržnictví	291	357	316	296	293	286	279
Ned.výr. a d.psych.l. a jedů	293	179	440	320	455	488	78
Šíření toxikománie	46	91	95	206	237	164	333
CELKOVÁ KRIMINALITA:	22 310	22 719	19 139	16 730	14 920	13 507	12 913

Vývoj počtu stíhaných a vyšetř. osob-mladistvých v ČR a jejich podílu na stíhaných osobách celkem dle vybraných druhů kriminality*

Rok	1999	tj.%	2000	tj.%	2001	tj.%
Druh kriminality						
Vraždy celkem:	7	2,6	5	1,9	7	3,0
Loupeže	370	15,2	341	14,8	349	16,0
Úmyslné ublížení na zdraví	311	4,8	330	5,1	339	5,4
Násilné činy :	1 006	5,8	989	5,8	1 035	6,2
Mravnostní činy :	149	10,6	189	13,4	146	10,4
Kr. vl. do vík. chat soukr. osob	282	13,6	270	13,4	212	12,5
Krádeže vloupáním :	2 094	14,9	1 962	15,1	1 831	15,5
Krádeže věcí z automobilů	752	17,4	579	15,7	472	14,9
Krádeže prosté :	3 955	14,7	3 764	13,4	4 062	13,7
Majetkové činy:	6 703	13,0	6 499	12,4	6 678	12,8
Výtržnictví	296	8,4	282	7,7	263	7,3
Ned.výr. a d.psych.l. a jedů	195	12,4	199	12,2	177	10,0
CELKOVÁ KRIMINALITA:	9 146	7,2	8 905	6,8	9 273	7,3

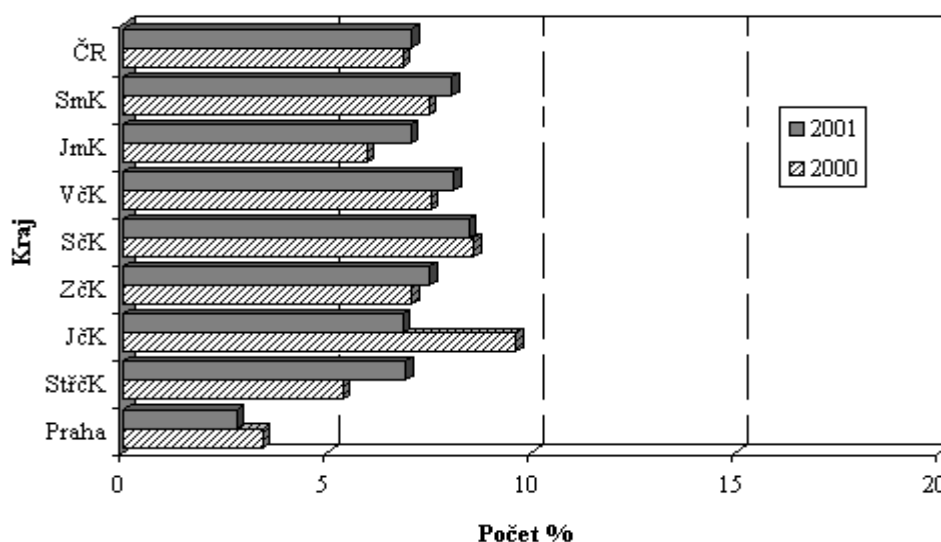
* Poznámka: Podíl se vztahuje k osobám stíhaným celkem výhradně v rámci určitého druhu kriminality

**Zpráva o situaci v oblasti veřejného pořádku a vnitřní bezpečnosti na území
České republiky v roce 2001**
(ve srovnání s rokem 2000)

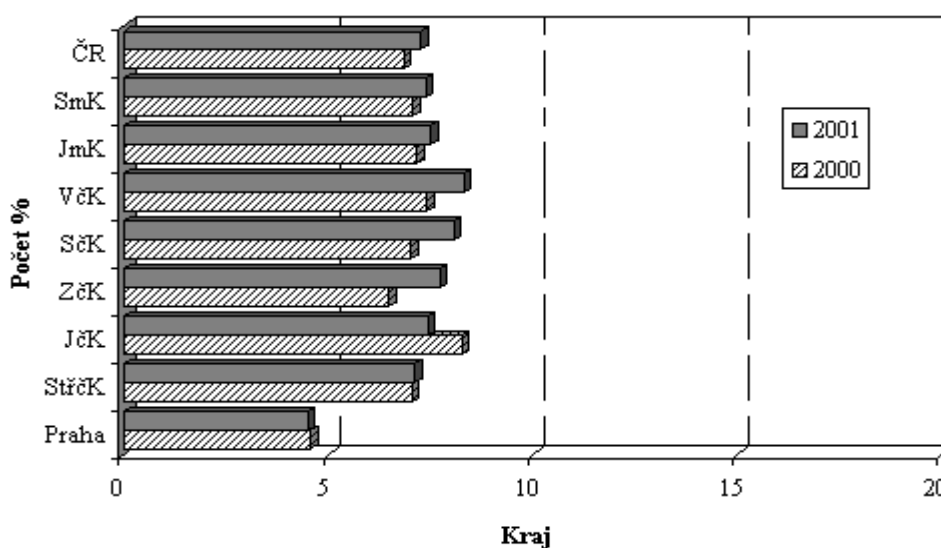
**Tabulka č. 28 - Podíl dětí a mladistvých v krajích ČR v roce 2001 na celkovém
počtu pachatelů a meziroční změna v %**

	Praha	StřČK	JČK	ZČK	SČK	VČK	JmK	SmK	ČR
Děti - podíl v % v roce 2001	2,8	6,9	6,8	7,5	8,5	8,1	7,0	8,0	7,1
2000	3,4	5,4	9,6	7,1	8,6	7,5	6,0	7,5	6,8
Změna (v %) oproti roku 2000	-0,62	1,54	-2,77	0,43	-0,11	0,55	1,08	0,56	0,23
Mladiství - podíl v % v roce 2001	4,5	7,1	7,4	7,7	8,1	8,3	7,5	7,4	7,3
2000	4,6	7,0	8,3	6,5	7,0	7,4	7,2	7,1	6,8
Změna (v %) oproti roku 2000	-0,08	0,07	-0,84	1,23	1,05	0,90	0,36	0,31	0,41

**Podíl dětí na celkovém počtu pachatelů v krajích
ČR v roce 2001 a 2000**

**Podíl mladistvých na celkovém počtu pachatelů v krajích
ČR v roce 2001 a 2000**

Informace pro odbory školství krajských úřadů, předškolní zařízení, školy a školská zařízení

Čj.: 25 884/2003-24

V Praze 13. října 2003
Věstník MŠMT č. 11/2003

**Spolupráce předškolních zařízení, škol a školských zařízení s Policií ČR
při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech a
mládeži páchané**

1. Úvod

Informace o spolupráci škol a školských zařízení s Policií ČR při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže je opětovným připomenutím toho, že včasná prevence v oblasti sociálně patologických jevů je závažné téma, kterému musí být věnována pozornost. Prevence musí být prováděna systémově a kontinuálně, v optimálním případě se prevence a zdravý životní styl stávají přirozenou součástí života školy a školského zařízení. Mnoho aktivit využitelných pro osvojení si zdravého životního stylu a metodiky prevence nelze pouze vyčíst z manuálů, metodik a příruček. Je třeba se odborně vzdělávat v teoretické i praktické rovině této problematiky.

Spolupráce Policie ČR a resortu školství je realizována v rámci prevence sociálně patologických jevů a mnohdy i při řešení problémů vzniklých v souvislosti s těmito jevy ve školách a školských zařízeních. V návaznosti na zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí upravuje Závazný pokyn Policejního prezidenta č. 8/ 2002 systém práce a postupy policistů v oblasti preventivně výchovného působení na děti a mládež a v oblasti odhalování a dokumentování kriminality dětí a trestné činnosti páchané na mládeži.

Se sociálně patologickými jevy, mezi které patří zejména problematika násilí, šikany a zneužívání návykových látek, se setkáváme ve větší či menší míře na všech typech škol i ve školských zařízeních. Z tohoto důvodu by měla být navázána školami a předškolními a školskými zařízeními spolupráce s Policií ČR preventivně, nikoliv až při řešení problémů spojených s výskytem těchto jevů.

Vedení školy nebo školského zařízení spolupracuje s **obvodním oddělením Policie ČR a specialistou OŘ PČR** podle místa příslušnosti subjektu. Škola, školské zařízení by měly navázat kontakt jednak s vedoucím tohoto oddělení s policistou s územní odpovědností v místě. Ve škole a školském zařízení jsou dostupná telefonní čísla, kam se v případě nutnosti obrátit a **jak postupovat v případě zjištění závažných sociálně patologických jevů**. Problémy spojené s drogami, násilím, šikanou a dalšími asociálními jevy je třeba řešit ve vzájemné spolupráci s rodiči v souladu s právními předpisy. I v tomto případě je optimální využít **předem dohodnuté postupy**.

Školy a školská zařízení by v rámci preventivních programů a projektů měly být v kontaktu s **Preventivními informačními skupinami Policie ČR (PIS)**, které jsou zřizovány při krajských, okresních a městských ředitelstvích Policie ČR. Činnost těchto skupin je informační a poradenská. Při plánování, tvorbě a realizaci preventivní strategie vycházejí tyto skupiny z bezpečnostní situace příslušné oblasti, ze znalosti trestné činnosti motivované mimo jiné obchodem s drogami, delikty spojenými s alkoholovou i nealkoholovou toxikománií, hracími automaty apod. Adresář PIS viz.: www.mvcr.cz/prevence/obcanum/pis/adresar.html. Školy a školská zařízení při znalosti situace v regionu a místě mohou pak optimálně přizpůsobit nebo aktualizovat své preventivní programy a využít lektorských služeb policistů v oblasti prevence sociálně patologických jevů.

Prevence a oznamování podezření na trestnou činnost dětí a mládeže a trestnou činnost páchanou na dětech a mládeži je důležitým okruhem spolupráce školy s policií. Oznamovací povinnost je dána ustanoveními § 167 a 168 trestního zákona č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů (nepřekážení trestného činu a neoznámení trestného činu), kdy je trestný ten, kdo spáchání nebo dokončení uvedených trestných činů nepřekazí, nebo jejich spáchání neoznámí (např.: trestné činy týrání svěřené osoby, vraždy, loupeže, pohlavního zneužívání, znásilnění, drogové delikty, majetková trestná činnost apod.).

Všichni zaměstnanci škol a školských zařízení zřizovaných MŠMT, krajem nebo obcí mají kromě výše uvedené zákonné povinnosti navíc oznamovací povinnost dle Pracovního řádu pro

zaměstnance škol a školských zařízení čl. 13, odst. 13: “Všichni zaměstnanci ohlašují řediteli školy své poznatky, které svědčí o tom, že žák užívá omamné látky, dopouští se gamblerství, šikany, trestné činnosti nebo je ohrožen jinými sociálně patologickými jevy, dále je-li vystaven šikaně či týrání, případně jinému nežádoucímu zacházení ve škole i mimo školu”.

K předcházení možným trestným činům mládeže a na mládeži by měl vést i řádný výkon dohledu nad nezletilými podle § 422 občanského zákoníku. Toho se týká zejména čl. 14, odst. 1 Pracovního řádu a další školské předpisy. I při vyšetřování školních úrazů je možno někdy zjistit souvislost s trestnou činností. Pokud jde o trestné činy páchané na dětech a mládeži, jde zejména o tělesné týrání, psychické týrání, pohlavní zneužívání a týrání, citové týrání, zanedbávání, ale i šikanování.

2. Věkové kategorie

Pro potřeby předloženého materiálu nebylo možné sjednotit terminologii, která se týká vymezení věku žáků. Důvodem je obecná nejednotnost těchto pojmů, která je dána odlišnými kritérii pro věkové vymezení z pohledu Úmluvy o právech dítěte, trestního práva apod. Níže uvedená tabulka vymezuje pojetí jednotlivých kategorií v resortu školství, Policii ČR a trestně právních předpisech:

vymezení dané kategorie subjektem

<i>věková kategorie</i>	<i>resort školství</i>	<i>Závazný pokyn policejního prezidenta č. 8/2002</i>	<i>trestně právní předpis</i>
dítě	v souladu s Úmluvou o právech dítěte je za dítě považována osoba do 18 let věku	každá osoba mladší 18 let i v případě, že zletilost nabyla před dosažením tohoto věku podle zvláštního předpisu; kde se v tomto závazném pokynu hovoří o mládeži, rozumí se tím též dítě	
mladistvý		15-18 let	§ 8 zákona č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších předpisů (občanský zákoník) je stanovena způsobilost fyzické osoby k právním úkonům a podmínky vzniku zletilosti.
mládež	osoby od 18 let – 26 let věku		
nezletilý			§ 8 a 9 zákona č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších předpisů (občanský zákoník)

3. Vstup policie do školy

Ředitelé škol nemohou bránit policii ve vstupu do škol vzhledem k **obecným ustanovením trestně právních předpisů o povinné pomoci policejním orgánům**. Ředitel tedy poskytne v případě, že je o to policií požádán, vhodnou místnost k výslechu žáka ve škole. Nejde samozřejmě jen o striktní dodržování předpisů, ale měla by zde existovat snaha o maximálně dobrou spolupráci pracovníků obou subjektů, vzájemný respekt a vstřícnost v zájmu dětí a mládeže i v obecném zájmu.

4. Předvolání a předvedení

Policie může nezletilého **předvolat nebo i předvést**. Ve školách lze od nezletilých žáků vyžadovat podání vysvětlení, provádět výslech svědka, výslech osoby podezřelé nebo výslech obviněného poté, kdy je **ředitel školy nebo jeho zástupce seznámen s předmětem policejního úkonu včetně důvodů, jež k němu vedou**. To se týká i případného **uvolnění žáka** ze školy pro potřebu policie, např. k rekonstrukci na místě činu, rekognici, označení míst páchaní trestné činnosti, k vydání věci, k výslechu či podání vysvětlení na útvaru policie. Jedná se tedy o všechny policejní úkony ve smyslu zákona č. 283/1991 Sb., o Policii ČR, ve znění pozdějších předpisů, ať již jde o poškozeného, svědka či pachatele protiprávního jednání.

Z § 422 občanského zákoníku vyplývá, že škole přísluší vykonávat náležitý dohled nad nezletilými žáky. Tato povinnost a odpovědnost přísluší především rodičům, ale i těm, kteří přechodně tento dohled vykonávají. Pedagogický dozor nad žáky je zásadním prvkem v ustanoveních předpisů, které upravují povinnosti v péči o bezpečnost a ochranu zdraví ve školství.

Pokud má být předvolání nebo předvedení a výslech žáka – dítěte provedeno ve škole a z důvodu zajištění, aby nebylo mařeno další vyšetřování, není předem vyrozuměn zákonný zástupce žáka, je žádoucí, aby škola zajistila přítomnost pedagoga, neboť za žáka v době vyučování škola odpovídá. Ředitel školy by měl stanovit odpovědnou osobu, která bude zajišťovat uvedený dohled.

Pokud jde o **omluvení nepřítomnosti žáka** z důvodu předvolání nebo předvedení, postup vyplývá opět z obecně povinné součinnosti s vyšetřujícími orgány podle trestně právních předpisů.

Policista je povinen při výkonu své pravomoci prokázat svou příslušnost k policii, a to stejnokrojem s identifikačním číslem, služebním průkazem, odznakem služby kriminální policie nebo ústním prohlášením „policie“ (ustan. § 10 odst. 1 a 2 zák. č. 283/1991 Sb.).

V případě nějaké pochybnosti, pokud jde o totožnost příslušníka policie (zvláště v případě předvedení dítěte mimo školu), je nejjednodušším způsobem ověření totožnosti telefonický dotaz na pracoviště policie, které dotyčný příslušník uvedl a služebním průkazem či odznakem služby kriminální policie a vyšetřování doložil. Výše uvedený postup byl dohodnut se zástupci služby kriminální policie a vyšetřování.

5. Postup při předvolání, předvedení nebo zajištění žáka

Postup při předvolání osoby mladší 15 let řeší Závazný pokyn policejního prezidenta č. 8/2002 v čl. 8 odst. 1 a s odkazem na § 12 zákona č. 283/1991 Sb., o Policii ČR, ve znění pozdějších předpisů: „Osobu mladší 15 let lze předvolat k podání vysvětlení nebo jinému úkonu pouze prostřednictvím jeho zákonného zástupce, orgánu sociálně právní ochrany nebo prostřednictvím školy, již je žákem, nebo jiného obdobného zařízení.“

Postup při předvedení dítěte řeší čl. 8 odst. 10 zmíněného Závazného pokynu policejního prezidenta ve smyslu § 13 odst. 6 zákona č. 283/1991 Sb., o Policii ČR ve znění pozdějších předpisů: „Vyžaduje-li závažnost a neodkladnost prováděného šetření předvedení osoby mladší 15 let na útvar policie, je předvedení prováděno zpravidla policisty v občanském oděvu za použití civilního vozidla. Specialista zajistí bezprostředně po předvedení přítomnost osoby způsobilé k jejímu střežení i k případné účasti na služebních úkonech. Je-li předvedení provedeno ze školy nebo zařízení, specialista zajistí přítomnost třetí osoby po celou dobu služebního zákroku i služebních úkonů. Pominou-li důvody předvedení, osobu mladší 15 let předá zpět do školy nebo zařízení, ze kterého byla předvedena, nebo ji předá zákonnému zástupci.“

Další povinnost ukládá policii § 14 odst. 4 téhož zákona: „Po zajištění je policista povinen na žádost osoby zajištěné vyrozumět o této skutečnosti některou z osob uvedených v § 12 odst. 3, případně jinou jím určenou osobu. Jedná-li se o osobu mladší 18 let, je policista povinen ihned vyrozumět zákonného zástupce této osoby. V případě zajištění osoby mladší 15 let, vždy též bez odkladu vyrozumí orgán sociálně-právní ochrany mládeže“.

6. Podání vysvětlení žáka

Podle Zákona České národní rady č. 283/1991 Sb., o Policii ČR, ve znění pozdějších předpisů, je policista oprávněn požadovat potřebná vysvětlení od osoby, která může přispět k objasnění skutečností důležitých pro odhalení přestupku a jeho pachatele, jakož i pro vypátrání hledaných nebo pohřešovaných osob a věcí.

Podat vysvětlení dle § 12 odst. 1 uvedeného zákona je *osoba* povinna vyhovět ihned v případě, že jde o závažnou trestnou činnost.

Pokud jsou tato vysvětlení požadována od *dítěte*, podle odst. 4 čl. 8 Závazného pokynu policejního prezidenta č. 8/2002 je třeba o úkonu předem vyrozumět jeho zákonného zástupce. To neplatí, jestliže provedení úkonu nelze odložit a vyrozumění zákonného zástupce nelze zajistit. Na způsobu vyrozumění se domluví policista s vedením školy nebo zařízení. Dle odst. 6 čl. 8 uvedeného závazného pokynu rozhodne policista vzhledem k okolnostem, závažnosti nebo složitosti případu, zda přibere třetí osobu k podání vysvětlení osobou mladší 15 let.

7. Výslech žáka

Škola musí o výslechu žáka předem vyrozumět zákonného zástupce dítěte (Pracovní řád pro zaměstnance škol a školských zařízení č.j.: 14 269/01-26 čl. 8 odst. 2 a 3), pokud tak již neučinila Policie České republiky (Závazný pokyn policejního prezidenta č. 8 odst. 4 čl. 8). V případech, kdy by mohlo být takovým oznámením mařeno další vyšetřování a po předchozí dohodě s odpovědným pracovníkem policie, vyrozumí škola zákonného zástupce bezprostředně po souhlasu policie. Sdělení v nevhodnou dobu by například mohlo v některých případech ohrozit i bezpečnost dítěte (např. týrání nebo zneužívání v rodině, podpora trestné činnosti v rodině atp.).

Podle ustan. § 102 odst. 1 trestního řádu a zákona o Policii ČR mohou být *mladiství* vyslýcháni bez účasti osob vykonávajících dohled nad nezletilými.

Ve smyslu trestně právních norem je však stanoveno, že u *mladistvých obviněných* je nutná obhajoba (§ 36 odst. 1 písm. c) tr. řádu). Obhájce se tedy povinně zúčastňuje všech úkonů trestního řízení včetně výslechu. Přítomen může být dále znalec, konzultant či tlumočník. Jiná situace však nastává při výslechu dětí, kdy platí i ustanovení § 158 odst. 4 trestního řádu č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů, o povinnosti informovat zákonné zástupce před započetím úkonu; to neplatí, jestliže provedení úkonu nelze odložit a vyrozumění zákonného zástupce nelze zajistit. Povinnost ustanovit mladistvému obviněnému obhájce a informovat zákonné zástupce před výslechem dětí o této skutečnosti nenáleží řediteli školy popř. školského zařízení, ale jedná se podle § 158 odst. 4 trestního řádu č. 140/1961 Sb. o povinnosti orgánů činných v trestním řízení.

Školy a školská zařízení mají pochopitelně zájem, aby bylo respektováno v první řadě předvolání prostřednictvím zákonných zástupců. Současně je ovšem jasné, že ve značné míře jsou vyšetřovány děti z problémových rodin, z rodin, kde rodiče často trestnou činnost dětí kryjí nebo se nacházejí v roli pachatele a nemají zájem na jejím řádném vyšetření. Je proto nutné individuálně posuzovat konkrétní situaci a snažit se vyjít policii vstříc, i když to znamená určitou zátěž pro pracovníky školy, zvláště v situaci, kdy je zapotřebí předvést dítě nebo mladistvého na příslušnou součást policie.

Současně je nutno připomenout, že i pro *děti a mládež* v plné míře platí presumpce neviny, jakož i striktní ochrana jejich práv včetně práva na obhajobu a práva odepřít výpověď na jedné straně a dodržování povinností včetně státem uložené nebo uznané povinnosti mlčenlivosti na straně druhé. Není snad ani nutné připomínat, že dítě nemůže a nesmí být ani slovně v souvislosti s výslechem napadáno nebo jinak sankcionováno. Pokud by bylo dítě předvedeno ze školy, je nutné, aby už i po cestě byl přítomen pedagog či jiná osoba k tomuto určená.

V předškolních zařízeních je třeba uvedené postupy vždy uplatňovat zvlášť citlivě a opatrně.

8. Neomluvená absence žáka

Závažným problémem je i **hlášení neomluvené absence**. Je třeba vycházet z § 31 zákona č. 200/1990 Sb., ve znění pozdějších předpisů, o přestupcích, který označuje jako přestupek ohrožení výchovy a vzdělávání nezletilců zejména skutečnost, že dítě není přihlášeno k povinné školní docházce nebo dojde k zanedbávání péče o ni. Dále je to § 217 trestního zákona č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů, který zakotvuje jako ohrožování mravní výchovy mládeže vydání (i z nedbalosti) osoby mladší 18 let v nebezpečí zpusnutí (např.: umožněním vést zahálčivý život).

Danou otázku řeší **Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy** č.j. 10194/2002-14 ze dne 11. března 2002 k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví, který je v souladu s § 12 odst. 1 zákona č. 564/1990 Sb., ve znění pozdějších předpisů, o státní správě a samosprávě ve školství, ve znění pozdějších předpisů, vymezující jednotný postup při uvolňování a omlouvání žáků základních a středních škol z vyučování a při prevenci a postihu záškoláctví na základních a středních školách. Výše uvedený materiál uvádí konkrétní počty zameškaných neomluvených hodin v průběhu školního roku a opatření včetně postupů, které mohou následovat ze strany školy.

9. Závěrečná ustanovení

Zrušuje se platnost Informace pro školské úřady, školy a předškolní zařízení Spolupráce škol a předškolních zařízení s Policií ČR při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech a mládeži páchané č.j. 14 144/98-22 z 9. července 1998.

Tato informace nabývá účinnosti dnem vyhlášení ve Věstníku MŠMT.

PaedDr. Jaroslav Müllner v.r.

náměstek ministryně školství mládeže a tělovýchovy